

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOSOFICKÁ FAKULTA

Ústav politologie

Obor: Politologie

Bakalářská práce

Název:

VOLEBNÍ SYSTÉM PRO VOLBY
DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY
PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY

Anglický název:

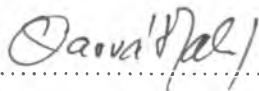
The Electoral System
to the Chamber of Deputies
of the Parliament of the Czech Republic

Jméno autora: Jakub Charvát

Vedoucí práce: PhDr. Jan Bureš

Prohlášení autora o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně
a že jsem vyznačil všechny použité prameny a literaturu.

.....

Podpis autora

Datum odevzdání: 30. května 2008

OBSAH

ÚVOD.....	2
ČÁST PRVNÍ – HLAVNÍ PROMĚNNÉ PROPORČNÍCH VOLEBNÍCH TECHNIK.....	8
1.1 Velikost volebních obvodů.....	12
1.2 Volební formule.....	14
1.3 Umělá uzavírací klauzule	21
1.4 Počet a charakter skrutinií	26
ČÁST DRUHÁ – ANALÝZA NASTAVENÍ STÁVAJÍCÍHO VOLEBNÍHO SYSTÉMU DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY	29
ČÁST TŘETÍ – NEDOSTATKY STÁVAJÍCÍ ÚPRAVY VOLEBNÍHO SYSTÉMU.....	35
3.1 Přirozené prahy.....	35
3.2 Aditivní klauzule	38
3.3 Preferenční hlasování	39
3.4 Počet poslanců	41
3.5 Hlasování v zahraničí	42
ČÁST ČTVRTÁ - MOŽNOSTI REFORMY VOLEBNÍHO SYSTÉMU	44
ZÁVĚR.....	53
SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY A PRAMENŮ	59
RESUMÉ.....	66
SUMMARY	67

ÚVOD

Když Joseph A. Schumpeter¹ definuje své jiné (nové), neklasické pojetí demokracie², považuje za prvořadou funkci občanů – voličů vytvořit (ať již přímo nebo nepřímo) vládu, což ovšem předpokládá rovněž možnost stávající vládu odvolat. Svobodné, tajné a všeobecné volby představují takzvané (schumpeterovské) procedurální minimum demokracie. Právě možnost lidu odvolat vládu nenásilně prostřednictvím voleb vnímá jako hlavní znak novodobé demokracie Karl Popper³ – fakticky již totiž podle Poppera nejde o vládu lidu, protože lid de facto nevládne. G. Bingham Powell Jr.⁴ tento proces nazve jako občanskou kontrolu volbami. Jinými slovy, volby představují nástroj, kterým lidé mají možnost (alespoň částečně) ovlivňovat politický proces a politické elity, nástroj, kterým se přeneseně uskutečňuje ona „vláda lidu“. Vladimír Klokočka⁵ dokonce tvrdí, že volební akt vlastně představuje prvek přímé demokracie, že volba představuje „*bezprostřední a konstitutivní výkon státní moci lidem*“.

Ústavní právníci mnohdy začínají svůj výklad na téma voleb a volebních systémů výčtem funkcí voleb. Asi nejvyčerpávající škálu volebních funkcí předkládá ústavní právník Jan Filip⁶, který za hlavní funkce volebního procesu považuje: funkci legitimační⁷, zastupitelskou, integrační, kontrolní⁸, volby jako závazná politická statistika, volby jako nástroj řešení politických konfliktů ve společnosti pokojnými prostředky a konečně jako nástroj vytvoření silné a stabilní vlády. Další významnou funkci přidává Vladimír Klokočka⁹ (nebo také Blanka Říchová¹⁰), který připisuje volbám vliv na posilování občanského vědomí a podílu občanů na politickém životě. Zde je ovšem nutné připomenout skutečnost, že samotná politika vede mnohdy i k opačnému výsledku – to znamená znechucení občanů, přerůstající v nezájem o politiku i volby a v apatii. Otázkou rovněž zůstává, zda volby nevyvolávají příliš přehnaný dojem občanů, že jsou to právě oni, kdo má moc nad vládou, ačkoli realita je poněkud jiná.

¹ Schumpeter 1962: 269, podle Novák 1998a: 11. Podrobněji pak Schumpeterovo neklasické pojetí demokracie analyzuje Svensson 1995: 133-143.

² Schumpeter hovoří o takzvané „another theory of democracy“

³ Popper 1993: 4.

⁴ Powell 1989, podle Novák 1998a: 11.

⁵ Klokočka 1991: 19.

⁶ Filip 1997: 299-300.

⁷ Klíma [2003: 185] hovoří o této funkci jako o funkci symbolické.

⁸ Klokočka [1997: 21] o této funkci hovoří jako o prostředku, který (svou pravidelností) aktualizuje možnost uskutečnit mocenské změny ve státě – tzv. vláda na čas.

⁹ Klokočka 1997: 21.

¹⁰ Říchová 2002: 132, box 15.

Nejen v české politické realitě můžeme vidět, že předvýběr zástupců lidu, a potažmo tak i politických elit¹¹, provádějí politické strany, čímž se de facto volby stávají pouze soutěží těchto politických elit. Jak výstižně píše Vladimír Klokočka¹², volby přestávají být skutečným instrumentem hledání, neboť jsou pouhou procedurou. Instrumentem se stále více stávají voliči, a tak ve skutečnosti nastává situace, že „*voliči nehledají řešení, ale řešení instrumentalizuje voliče*“.

Je zřejmé, že volební systém představuje jeden ze základních pilířů politického systému každé demokratické země, navíc má výrazný vliv na jeho fungování. Někteří autoři (Duverger, Lijphart¹³, Sartori, Kubát, Novák, Lebeda) jsou dokonce přesvědčeni, že volební systém výrazně ovlivňuje podobu stranického systému a že tento vliv lze do jisté míry předvídat. Jiní autoři (Bogdanor, Jesse, Nohlen, Fiala, Strmiska) ale tuto teorii nesdílí a jsou přesvědčeni, že účinek volebních systémů na stranické systémy je relativně podružný a je jen těžko předvídatelný¹⁴. Kritika kauzálních vztahů mezi volebními a stranickými systémy je založena na množství empiricky prokazatelných výjimek, které mnohdy negují napostulované koncepty.

Volební inženýrství nabízí účinné nástroje, jak ovlivnit výslednou proporcionalitu zastupitelského sboru. Jak několikrát zopakoval například Michal Kubát, volební inženýrství sice není jedinou metodou ústavního inženýrství, představuje však metodu nejúčinnější. Volební systém také do značné míry ovlivňuje chování voličů, což může mít významný vliv na výsledky voleb. Michal Klíma¹⁵ ale varuje, že se mnohdy samotnému volebnímu mechanismu přikládá až příliš velký vliv na celkové politické dění.

Po sněmovních volbách v České republice v roce 2006 se na pořad dne vrátila otázka volebního systému a možnosti jeho reformy. Premiér České republiky a předseda ODS Mirek Topolánek dokonce pověřil (zřejmě někdy ve druhé polovině roku 2007) ministra spravedlnosti Jiřího Pospíšila zpracováním návrhu reformy volebního systému do Poslanecké sněmovny. Je to právě volební systém, který je označován za většinu příčin stávajících politických problémů. Taková argumentace ovšem není pravdivá, ačkoli je nutné přiznat, že nevhodně zvolený volební systém může existující problémy prohlubovat a zvyrazňovat. Naproti tomu vhodně zvolený volební systém může tyto

¹¹ O funkci výběru politických elit hovoří např. Klokočka 1997: 21, Šimka 2000.

¹² Klokočka 1991: 20.

¹³ Zajímavé jistě je, že Říchová [2000: 100] řadí Lijpharta mezi kritiky kauzálního vztahu, zatímco Novák [2004: 8-9] nebo Pecháček [1999] Lijpharta staví na stranu stoupenců tohoto pojetí.

¹⁴ Diskusí těchto dvou skupin a jejich odlišnými přístupy se ve své stati zabývá mj. Petr Fiala [2004].

¹⁵ Klíma 2001: 105.

problémy zmírňovat. Je rovněž třeba si uvědomit, že případná změna volebního systému nemusí být účinným lékem na nemoce politického systému (pro příklad nemusíme chodit daleko, volební systém pro volby do PS PČR, užívaný v devadesátých letech, byl kritizován a následně reformován pro svou neschopnost ustavit dostatečně silné vlády, stávající volební systém, který měl tyto neduhy odstranit, je dnes ovšem kritizován z totožných příčin). Navíc platí, že změna volebního systému nejenže nemusí vést k předpokládaným a očekávaným výsledkům, naopak může způsobit ještě závažnější narušení rovnováhy politického systému, než tomu bylo za volebního systému starého.

Představa ideálního volebního systému je utopií. V různém prostředí s různou politickou tradicí a různým politickým systémem uspokojivě fungují různé volební systémy. Každý stát se snaží nalézt ten nejlepší politický systém pro svou tradici a politickou kulturu¹⁶, protože se však jednotlivé státy výrazně liší, je důsledkem ona mnohost volebních technik. Volební systém, ačkoli většinou není součástí ústavy, tvoří nedělitelnou součást ústavního pořádku země, působí v rámci celkového společenského uspořádání. Michal Klíma¹⁷ píše, že v optimální situaci plní volební systém navýsost důležitou úlohu, a sice, že vytváří stabilní a předvídatelný rámec politické soutěže.

Není například možné, aby ve výrazně heterogenní společnosti (etnicky, nábožensky, sociálně apod.) byl používán systém většinový¹⁸. Pokud by se tak stalo, pak by to s největší pravděpodobností vedlo k tomu, že by byly z politického zastoupení vyloučeny menšiny, čímž by byl narušen sociální smír. Jako příklad nám zde může posloužit Severní Irsko, kde se v letech 1920 - 1971 volilo stejným systémem jako v sousední Velké Británii. Zatímco mimo oblast Severního Irska vedl jednokolový (prostě) většinový volební systém k vyváženému bipartismu s poměrně pravidelnou alternací vlády, v případě Severního Irska vedl k nadvládě jedné části obyvatelstva – probritských protestantských unionistů, kteří vždy zvítězili ve volbách a kteří vždy sestavovali vládu. Zákonitě muselo dojít k eskalaci konfliktu a ke vzpouře menšiny, neboť část společnosti byla permanentně vylučována z podílu na moci. Na počátku sedmdesátých let se tak Severní Irsko ocitlo na pokraji občanské války¹⁹.

Je ovšem třeba přihlédnout i k dalším jevům – k tradici, ke stávajícímu stranickému systému apod. Pokud je přijat volební systém, který výše uvedené jevy

¹⁶ Již Aristoteles ve své čtvrté knize Politiky přichází se zajímavou myšlenkou, že nejde ani tak o to hledat nejlepší vládu vůbec, ale spíše nalézt takový režim, který nejlépe vyhovuje v daných podmínkách.

¹⁷ Klíma 2001: 97.

¹⁸ To ovšem podle mě neznamená, že by poměrný systém byl nevhodný pro společnost homogenní a společenosti homogenní by lépe vyhovoval systém většinový.

¹⁹ Viz Klíma 2001: 95.

přehlíží, popřípadě se je snaží přeměnit, je podle mého názoru (v demokratickém prostředí) předem odsouzen k neúspěchu. Bude produkovat zcela jiné výsledky, než se od něj očekává, může vést k destabilizaci politického systému a zablokování celého politického procesu.

Na základě určité příbuznosti volebních systémů se rozlišují tři základní skupiny volebních systémů: většinové²⁰, proporční a smíšené²¹. Ke změně volebního systému do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze stávajícího proporčního, který je zakotven v Ústavě České republiky²², na většinový či smíšený systém je třeba souhlas kvalifikované (to znamená třípětinové) většiny v každé z komor Parlamentu ČR. Protože však takováto většina v České republice neexistuje, zdá se v současné době vysoce pravděpodobné, že zůstane zachován poměrný systém. Proto zjednoduším svou práci pouze na proporční techniky, i tak zde ale zůstane množství variant podoby volebního systému.

Systém poměrného zastoupení vychází z představy přidělit stranám mandáty v takovém poměru, který co nejvíce odpovídá poměru obdržených hlasů. Čistě proporční alokace mandátů je v praxi neproveditelná, a tak se užívají různé metody přepočtu hlasů na mandáty (volební formule). Podle Vladimíra Klokočky²³ v praxi často proporční systémy ani neusilují o exaktní vyjádření proporcionality, některé se spokojují s pokusem minimalizovat disproporce, jiné se dokonce snaží proporcionalitu omezit ve jménu posílení integračního působení, které je jinak u proporčních technik často velmi slabé. Navíc podle Sartoriho²⁴ je proporční systém vhodný pouze v korigované podobě – reprezentativní a akceschopná vláda může vzniknout podle Sartoriho pouze tehdy, je-li proporční systém upraven pomocí uzavírací klauzule a relativně malých volebních obvodů.

²⁰ Podrobněji se mechanismem a typologií většinových volebních systémů zabývá např. [Klíma 2001: 77-90; Klíma 2003: 205-224; Klokočka 1991: 90-94; Lebeda 2004b: 22-26].

²¹ Někteří autoři hovoří jen o dvou základních skupinách volebních systémů – většinových a proporčních, zatímco smíšené systémy nejsou uváděny jako samostatná skupina a jsou přiřazovány k jedné ze dvou výše uvedených skupin na základě toho, jak se ve výsledku chovají. To je ovšem podle mého názoru nedostatečné, zvláště v situaci, kdy roste počet zemí, které smíšeně volební techniky užívají. Podrobněji se otázkou smíšených volebních systémů zabývají např. [Klíma 2001: 43-60; Lebeda 2004b: 41-43; Massicotte, Blais 1999; Mlejnek 2004; Shugart, Wattenberg 2003; Ženíšek 2004].

²² Viz čl. 18, odst. 1 Ústavy ČR.

²³ Klokočka 1991: 82.

²⁴ Sartori 2001: 87.

Proporční techniky mohou produkovat více či méně proporční výsledky²⁵, to záleží zejména na kombinaci volební formule a velikosti volebního obvodu. Obecně platí, že volební formule mají v sobě zakódovanu různou míru proporcionality výsledků. Disproporční účinky volebních technik se však projeví pouze ve středních a zejména malých volebních obvodech. K prvotní deformaci proporcionality dochází již při samotném začátku alokace mandátů, když jsou do skrutinia puštěny pouze ty politické strany, které přesáhly předem stanovenou hranici obdržených hlasů.

Definice proporčních technik je značně tolerantní, předpokládá, že se mandáty budou rozdělovat ve vícemandátových volebních obvodech (alespoň dvoumandátových²⁶) tak, že si mezi sebe rozdělí mandáty větší množství politických stran, a nikoli, že všechny získá strana, která zde obdržela nejvyšší počet hlasů. Současně platí, že se k jejich alokaci užívá některá z volebních formulí, typických pro většinové techniky. Podle Taagepera²⁷ je větší míra tolerance moudrá a vlastně říká, že je dovoleno vše kromě toho, řídit se protikladným většinovým systémem. Pokud by si tvůrci systému přáli, aby byl princip proporcionality naplňován v maximální možné míře, pak by to výslovně uváděla ústava.

V první části své práce se pokusím představit a analyzovat hlavní proměnné proporčních volebních systémů (to znamená hlavní prvky volebních systémů, kterými lze ovlivňovat míru proporcionality výsledného složení zastupitelského sboru) – velikost volebního obvodu, volební formule, uzavírací klauzule a počet a charakter skrutinií. V druhé části pak bude provedena stručná deskriptivní analýza stávajícího nastavení volebního systému do Poslanecké sněmovny, přičemž základem pro tuto analýzu budou ony čtyři hlavní proměnné a jedna proměnná sekundární (charakter kandidátních listin). Tato analýza bude ještě doplněna o několik málo informací o vývoji nastavení těchto proměnných u nás po roce 1989. Třetí část mé práce představí

²⁵ Podle Richarda Rose [1992: 75, in Novák 1998b: 136] mají některé formálně proporční systémy – Španělsko, Řecko – výrazně většinový efekt, přičemž Španělsko dosahuje větší míry disproporcionality než většina zemí s většinovým systémem včetně Spojeného království. Hůř s proporcionalitou volebního výsledku než Španělsko na tom byly již jen Francie a Nový Zéland, které tehdy užívaly většinový systém (zatímco ve Francii zůstal většinový systém v nezměněné podobě – dvoukolový absolutně většinový systém – zachován dodnes, na Novém Zélandě si občané v roce 1993 v referendu odhlasovali změnu prostě většinového volebního systému – po 138 letech, který byl posléze nahrazen systémem smíšeným).

²⁶ Zdeněk Koudelka je toho názoru – s odkazem na starou římskou zásadu, že tři jsou kolektiv –, že poměrnost volebního systému je zajištěna při minimu tří [2000a], respektive čtyř [2000b: 43] rozdělovaných mandátů v obvodě. Naproti tomu Rein Taagepera [2004: 450] považuje za nejmenší možný volební obvod v proporčním volebním systému volební obvod dvoumandátový. Osobně se přikláním spíše k Taageperově argumentaci, a tak za jednu z podmínek proporčního volebního systému budu považovat alespoň dvoumandátový volební obvod.

některé kritiky a nedostatky stávající úpravy volebního zákona, s některými budu polemizovat, pro některé se pokusím představit možnosti, jak se s danými nedostatky vypořádat. Ve čtvrté části představuji svůj návrh na možnou úpravu volebního systému, který nepatrně posiluje proporcionalitu volebního výsledku a který tím v českém prostředí zvyšuje pravděpodobnost ustavení silné vládní většiny.

²⁷ Taagepera 2004: 449.

ČÁST PRVNÍ – HLAVNÍ PROMĚNNÉ PROPORČNÍCH VOLEBNÍCH TECHNIK

Volební techniky poměrných systémů lze fakticky rozdělit na listinné a nelistinné. Mezi nelistinné volební techniky by patřil systém jednojmenného přenosného hlasování, naproti tomu jednotlivé listinné techniky poměrného zastoupení není možné rozdělit do nějakých subkategorií, protože, jak naznačuje např. Tomáš Lebeda²⁸, existuje tolik alternativ, že ve svém důsledku každý takový systém představuje svým způsobem originální volební systém. Podoba jednotlivých poměrných systémů je ovšem dána hned několika proměnnými.

Systém jednojmenného přenosného hlasování (STV; Single Transferable Vote)²⁹ se užívá při volbě irského parlamentu, australského federálního senátu, při parlamentních volbách na Maltě či v Tasmanii, Severní Irsko jej užívá při lokálních volbách a při volbách do Evropského parlamentu. V STV se hlasuje ve vícemandátových volebních obvodech (v Irsku ve třimandátových až pětimandátových), přičemž každá politická strana smí kandidovat nanejvýš tolik kandidátů, kolik se v daném volebním obvodě obsazuje mandátů. Z toho je zřejmé, že jde o jakýsi kompromis mezi většinovou volbou jednotlivců a listinnou volbou (viz níže), volič volí preferenčně jednotlivé kandidáty (ovšem navržené politickými stranami) z různých politických stran (v Irsku jsou všichni kandidáti vytištěni na jediném volebním lístku, seřazení abecedně a není zde vyznačena stranická příslušnost kandidáta, do rámečků umístěných vedle jména je možné vepsat preference, přičemž alespoň do jednoho okénka je nutné vepsat číslici 1³⁰).

K zisku mandátu je třeba dosáhnout volebního čísla, které je určeno tzv. Droopovou kvótou. Droopova kvóta (Q) se určí jako výsledek dělení zvětšený o jedna, přičemž celkový počet odevzdaných hlasů (V) se dělí počtem přidělovaných mandátů (S) v daném volebním obvodě zvětšeným o číslo jedna. Matematický zápis rovnice pro výpočet Droopovy kvóty by tedy vypadal následovně: $Q = [V/(S+1)] + 1$ ³¹. Další postup při alokaci mandátů je následující: všichni kandidáti, kteří dosáhli Droopovy kvóty získají mandát. Nejsou-li takto rozděleny všechny mandáty, jsou kandidátům, kteří již

²⁸ Lebeda 2004b: 26.

²⁹ Za původce této techniky bývá pokládán T. Wright Hill, který s ní přišel roku 1821 [Krejčí 1994: 321].

³⁰ Podle Krejčí 1994: 321.

³¹ Např. máme-li 100 000 odevzdaných hlasů ve čtyřmandátovém obvodě, pak je Droopova kvóta $20\,001$ – podle výpočtu $Q = [100\,000/(4+1)] + 1$.

byli zvoleni, odebrány všechny hlasy, které získaly nad Droopovu kvótu, a ty jsou následně rozděleny podle druhých preferencí u každého zvoleného kandidáta tak, aby odpovídaly podílu druhých preferencí všech hlasů, které úspěšný kandidát získal³². Pokud po takovémto převodu „převyšných hlasů“ dosáhl nějaký další kandidát Droopovy kvóty, získává mandát. Pokud i nadále zůstávají neobsazené mandáty, škrtnutí se kandidát s nejméně obdržnými prvními preferencemi a tyto hlasy jsou převedeny na jeho druhé (popř. další) preference³³, a to opět poměrným způsobem. Takto se pokračuje do doby, než budou obsazeny všechny mandáty v konkrétním volebním obvodu.

Z výše uvedeného popisu je zřejmé, že jde o metodu nesmírně složitou pro přepočet hlasů na mandáty, což představuje hlavní nedostatek STV. Tento systém ve svém důsledku může vést k disproporční alokaci mandátů a k zastoupení mnoha malých stran a nestabilní vládě (to záleží na existujícím stranickém systému konkrétního politického systému), částečně se vytrácí i vazba poslanec - volič ve srovnání s většinovými volebními technikami (na druhou stranu stále ještě jde o personalizovanou volbu, což spatřuji jako jistou výhodu této volební techniky). Na druhou stranu STV zaručuje, že velká část voličů bude mít svého preferovaného zástupce v parlamentu (promarní se tedy méně hlasů než třeba v britském prostě většinovém volebním systému, v tzv. First-Past-the-Post), navzdory složité alokaci mandátů se zdá být hlasování jednoduché pro voliče, není třeba taktického, ani negativního hlasování. STV zřejmě povede i ke koaličním vládám, což ovšem může být výhoda i nevýhoda. STV umožňuje svým způsobem zastoupení menšin a teritoriální zastoupení.

Jak již bylo řečeno výše, pro listinné volební techniky jsou důležité některé základní proměnné. Právě kombinací jednotlivých proměnných lze výrazně ovlivnit podobu složení zastupitelského sboru, jejich prostřednictvím je možné dosáhnout i značně disproporčního rozdělení mandátů a posílení většinových prvků volebního systému. Arend Lijphart³⁴ za hlavní proměnné proporčních volebních technik označuje: volební formuli, velikost volebních obvodů, přirozený práh a velikost voleného

³² Např. získal-li (zvolený) kandidát A při Q=20 001 hlas celkem 20 619 hlasů, pak je mu přebytečných 618 hlasů odebráno a přerozděleno mezi jeho druhé preference. Pokud jsou jeho druhé preference rozděleny tak, že B má 50%, C 33,33% a D 16,67% druhých preferencí, pak v tomto poměru musí být rozděleny i oněch 618 „převyšných hlasů“ – tzn. C se připočte k původnímu zisku hlasů dalších 309 hlasů, C se připočte 206 hlasů a D se připočte 103 hlasů.

³³ Volební listky, které nemají obsazeny všechny preference, popř. je vyznačena pouze jedna preference, a není tak možné na nich přenášet hlasy na další preferované kandidáty, jsou označeny jako nepřenosné a vyřazeny z dalších zpracování.

³⁴ Lijphart 1994: 10-14, např. in Lebeda 2001: 426, Klíma 2001: 112-113.

shromáždění. Taagepera se Shugartem³⁵ hovoří o třech základních proměnných, kterými jsou volební formule, velikost volebních obvodů a charakter kandidátní listiny³⁶. Michal Klíma³⁷ mezi hlavní proměnné listinných systémů řadí kategorie: velikost volebního obvodu, matematická metoda přepočtu hlasů na mandáty (tj. volební formule), umělá uzavírací klauzule, počet skrutinií a povaha kandidátní listiny. Tomáš Lebeda³⁸ pak za hlavní proměnné považuje: velikost volebního obvodu, volební formule, uzavírací klauzule (kvórum) a počet a charakter úrovní volebních obvodů (počet skrutinií). Právě s Lebedovým nastavením čtyř základních proměnných proporčních volebních systémů budu pracovat ve své práci, protože jeho vymezení základních proměnných považuji za nejsprávnější, naproti tomu ostatní uvedení autoři pracují i s proměnnými, které jsou do značné míry závislé na dalších proměnných, a nepředstavují tak základní, nýbrž odvozené, proměnné.

Arend Lijphart tedy mezi základní proměnné mimo jiné řadí velikost voleného zastupitelského sboru. Velikost voleného sboru bude mít, zcela nepochybně, určitý vliv na proporcionalitu jeho složení ve vztahu k poměru odevzdaných voličských hlasů. Při jistém zjednodušení lze konstatovat, že platí následující úměra: čím početnější je volený sbor, tím vyšší je pravděpodobnost vyšší míry proporcionality jeho složení. Vliv této proměnné je nicméně zcela srovnatelný s vlivem proměnné, kterou jsem označil jako velikost volebních obvodů, v případě, že se celý zastupitelský sbor volí v jediném volebním obvodě. Ovšem v případě, že je sbor volen ve více volebních obvodech, lze konstatovat, že velikost zastupitelského tělesa de facto bude mít jen nepatrný vliv na volební výsledky a alokaci mandátů. Ve skutečnosti tedy jde mnohem spíše o velikost volebních obvodů než o velikost volené instituce. Podobně Lijphart mezi významné proměnné volebního systému přidává i tzv. (přirozený) volební práh. Přirozený volební práh představuje skutečnou procentuální hranici hlasů, které je třeba dosáhnout k přidělení mandátu. Přirozená klauzule není zákonně stanovená, ale je důsledkem vlivu působení volební formule ve spojení s velikostí volebního obvodu (to je ostatně důvod, proč ji Lebeda správně odmítá řadit mezi základní proměnné – je důsledkem působení jiných dvou proměnných, oproti tomu umělá klauzule je nezávislá na jiných proměnných a je dána pouze vůlí zákonodárců). Často se liší od umělé uzavírací

³⁵ Taagepera, Shugart 1989: 19, in Lebeda 2001: 426.

³⁶ Proměnná charakter kandidátní listiny je Taageperou a Shugartem nazvána jako ballot structure. Lebeda [2001: 426] tuto proměnnou nazve jako podoba hlasování, přičemž konstatuje, že přesnější překlad by ale nejspíš byl podoba volebního lístku. Osobně se ale přikláním k označení charakter kandidátních listin, které mj. užívá i Michal Klíma.

³⁷ Klíma 2001: 61.

klauzule (stanovené volebním zákonem), jejíž překonání ještě neznamená zisk mandátu, ale pouze postup do skrutinia. Příkladem nám může být Španělsko s tříprocentní uzavírací klauzulí na úrovni každého volebního obvodu, ve většině případů (pouze s výjimkou dvou největších volebních obvodů v Barceloně s dvaatřiceti mandáty a Madridu s třiatřiceti mandáty) je ale přirozený práh výrazně vyšší než hranice uzavírací klauzule. Je to dáno velikostí volebních obvodů, přičemž v převážné většině z nich se uděluje tři až osm mandátů. De facto tedy platí, že v malých a středních volebních obvodech bude přirozený práh vyšší než uzavírací klauzule (za předpokladu, že je v obvyklém rozsahu do pěti procent), naopak ve velkých obvodech bude hladina přirozeného prahu stejná nebo menší než v případě uzavírací klauzule (např. při pětiprocentní klauzuli bude s největší pravděpodobností hranice přirozeného prahu ve dvacetimandátovém obvodu nižší než hranice uzavírací klauzule). Přesto je zřejmé, že přirozený práh je důležitým faktorem pro zkoumání proporcionality volebního systému, jakožto i pro zkoumání problematiky zastoupení malých politických stran v zastupitelském orgánu. Stejně tak kategorie, kterou jsem označil jako charakter kandidátních listin, nebude mít dopad na proporcionalitu složení zastupitelského sboru, a nelze ji tak podle mě řadit mezi hlavní proměnné. Právě tyto proměnné, které nemají přímý vliv na proporcionalitu výsledku, popřípadě jsou odvozené od jiných proměnných – charakter kandidátních listin, velikost voleného sboru, přirozený práh –, se označují jako sekundární proměnné.

Přesto je kategorie *charakter kandidátních listin* důležitým faktorem při alokaci mandátů z hlediska role voliče při volebním aktu (resp. možnosti voliče vyjádřit se k pořadí kandidátů na stranické kandidátní listině), a proto se o ní zde stručně zmíním. Podle toho, do jaké míry má volič možnost měnit stranami zvolené pořadí kandidátů na kandidátní listině, respektive vybírat konkrétní preferované kandidáty z této a popřípadě i dalších listin, se rozlišuje mezi volnou, vázanou a přísně vázanou kandidátní listinou. *Přísně vázaná kandidátní listina* předpokládá, že volič odevzdává hlas předložené stranické kandidátce, aniž by měl jakoukoli možnost ovlivnit pořadí kandidátů na kandidátní listině sestavené politickou stranou. S takovými listinami se setkáváme například ve volební legislativě první Československé republiky (I. ČSR). *Vázaná kandidátní listina* naproti tomu umožňuje preferenční hlasování, volič má tedy možnost označit jednoho (Nizozemí, Dánsko) či více kandidátů (Česká republika, Řecko, Norsko) na jedné kandidátní listině, a udělit jim tak přednostní (preferenční) hlas.

³⁸ Viz Lebeda 2001.

Získají-li takto preferovaní kandidáti určitý, předem stanovený počet hlasů, posouvají se na první místo kandidátní listiny bez ohledu na pozici, kterou jim přidělila politická strana, která je kandidovala. *Volná kandidátní listina* pak umožňuje voličům panašovat, tzn. přidělovat preferenční hlasy kandidátům z více kandidátních listin. Tento typ listin se užívá např. ve Švýcarsku při volbách do Národní rady nebo při obecních a krajských volbách v České republice³⁹. Volné kandidátní listiny tedy umožňují personalizaci voleb, jsou však poměrně složité na zpracování volebních výsledků, což je jejich hlavní nevýhoda.

1.1 Velikost volebních obvodů

Asi nejvýznamnější a rozhodující proměnnou, která ovlivní více než jakákoli jiná proměnná, nakolik proporčně budou rozděleny mandáty⁴⁰, je velikost volebních obvodů, přičemž tato velikost je dána množstvím mandátů, které se v něm rozdělují. V tomto případě platí jednoduchá úměra – čím větší je volební obvod (čím více se v něm rozdělují mandáty), tím více politických stran má prostor se ve volebním obvodu prosadit, a tím proporčněji budou mandáty alokovány⁴¹. Nejmenší volební obvod, ve kterém lze proporčně rozdělovat mandáty, je tedy dvoumandátový obvod⁴². Alokace mandátů v dvoumandátovém volebním obvodu ovšem proběhne značně disproporčně, protože si tyto dva mandáty rozdělí buď dvě nejsilnější strany, popřípadě oba získá jediná politická strana - to v případě, že získá výrazně větší podporu voličů než druhá strana v pořadí. Rein Taagepera⁴³ píše, že aby oba mandáty byly přiděleny jediné straně,

³⁹ Při obecních a krajských volbách umožňuje česká volební legislativa označit takové množství kandidátů, kolik se uděluje ve volebním obvodu hlasů, a to z jakékoli předložené stranické kandidátní listiny. Volební lístek má podobu plachty, na které jsou vytištěny sloupce se seznamem kandidátů všech kandidujících stran. Před jménem každého z kandidátů je čtvereček, ve kterém má každý volič právo křížkem vyznačit, že preferuje daného kandidáta. Volič má ale možnost přidělit hlas i celé kandidátní listině preferované politické strany, což učiní tak, že udělá křížek do rámečku před názvem politické strany.

⁴⁰ Taagepera a Shugart 1989: 112, cit. např. in Lebeda 2004b: 27, Lebeda 2001: 428.

⁴¹ Douglas Rae [1971: 117-118, podle Sartori 2001: 21, poz. 6] při této příležitosti upozorňuje, že vztah mezi větší velikostí obvodu a větší proporcionalitou není lineární, ale kvadratický – tzn. opisuje křivku.

⁴² Například ústavní právník Vladimír Klokočka [1991: 86] píše, že proporcionalitu nelze vyjádřit v jednomandátových obvodech. Ještě dále jde jeden z autorů „opozičně-smluvní“ volební reformy z roku 2000 Zdeněk Koudelka, který je toho názoru, že zásada proporcionality se realizuje až ve třímandátovém [2000a], resp. čtyřmandátovém volebním obvodu [2000b: 43], ale nikoli v obvodu dvoumandátovém. V proporčních systémech se ovšem setkáme i se situací, kdy se rozdělují mandáty v jednomandátovém obvodu (např. Finsko, Švýcarsko, Řecko, Portugalsko, Španělsko). Lebeda [2001: 431] s odkazem na Taagepera se Shugartem [1989: 136-137] řadí mezi státy, které mají jednomandátový volební obvod, rovněž Švédsko. V tom se ale Lebeda mýlí. Realita je totiž taková, že ve volbách do švédského parlamentu – Riksdagu v letech 1991, 1994, 1998, 2002 i 2006 se vždy nejméně mandátů rozdávalo ve volebním obvodu Gotland, přičemž na Gotland ve všech parlamentních volbách od roku 1973 připadly dva mandáty [viz Svensk Valmatematik, Election Resources].

⁴³ Taagepera 2004: 450.

musela by tato strana získat dvakrát více hlasů než druhá strana v pořadí při použití D'Hondtova dělitele a až sedmdesát pět procent hlasů v případě jednoduché kvóty. Zde si dovolím doplnit tuto Taageperovu logiku o případ Hagenbach-Bischoffovy kvóty, jež se užívala v českém sněmovním volebním systému v devadesátých letech. Aby nejsilnější strana ve volbách získala oba mandáty ve dvoumandátovém volebním obvodu, musela by ve volbách obdržet až dvě třetiny všech hlasů v daném volebním obvodu. Opačný případ pak představuje celostátní volební obvod, tedy jediný volební obvod, v němž proběhne alokace mandátů (např. při volbách do Evropského parlamentu v České republice, volbách izraelského Knesetu či při parlamentních volbách na Ukrajině).

Volební obvody lze rozlišit na velké, střední a malé. Velké volební obvody jsou takové, ve kterých se rozděluje více než deset mandátů. Neshody mezi autory ovšem nalezneme ve snaze stanovit hranici mezi malými a středními volebními obvody. Zatímco Taagepera se Shugartem⁴⁴ označují pětimandátové volební obvody za nejmenší středně velké obvody, podle Nohlena⁴⁵ by tyto obvody patřily ještě mezi volební obvody malé. Nohlen stanovuje spodní hranici středních obvodů na šest mandátů. To ale připouští i Taagepera se Shugartem v případě většího počtu politických stran a pro takový případ posouvají tuto hranici na šest mandátů. Rozdíl mezi jednotlivými skupinami volebních obvodů je v tom, že malé obvody obecně produkují umělé většiny, politická strana zde může de facto získat nadpoloviční většinu mandátů za prostou většinu obdržených hlasů⁴⁶ (jak silný bude tento většintvorný efekt hodně ovšem závisí rovněž na tom, pomocí jaké volební formule se budou mandáty přerozdělovat). Středně velké volební obvody jsou takové obvody, kde dochází k poměrně relativně proporční alokaci mandátů⁴⁷. Velké volební obvody pak umožňují eliminovat většintvorné prvky volebních formulí. Na základě těchto charakteristik si dovolím určit hranice velikosti volebních obvodů pro podmínky České republiky následovně: malé volební obvody jsou nanejvýš pětimandátové, střední šestimandátové až desetimandátové a velké obvody větší než desetimandátové.

⁴⁴ Taagepera a Shugart 1989: 123, cit. in Lebeda 2001: 428.

⁴⁵ Nohlen 1990: 65.

⁴⁶ Proto Novák [1996: 297], když navrhoval posílení většintvorných prvků v českém volebním systému do Poslanecké sněmovny, hovořil o nutnosti výrazného zmenšení (a tedy současně navýšení počtu) volebních obvodů. Na to navázal posléze Lebeda, který tento požadavek posílil požadavkem aplikace nějaké disproporční formule.

⁴⁷ Arend Lijphart je toho názoru, že klesne-li velikost volebního obvodu pod osm mandátů, pak progresivně narůstá disproporcionalita alokace mandátů. Tyto hodnoty však Lijphart měří pro D'Hondtovu formuli [viz Klíma 2001: 113].

Problém s obecnými charakteristikami dopadu velikosti volebních obvodů na proporcionalitu rozdělování mandátů nastává ve chvíli, kdy se část mandátů převádí do druhého skrutinia. Pak je velmi složité určit, do jaké skupiny takové volební obvody patří a jak se budou chovat. Výše uvedené předpoklady chování alokace mandátů ve volebních obvodech rovněž závisí na poměru hlasů odevzdaných pro jednotlivé politické strany. Bude-li jedna strana výrazně přesahovat, potom i ve středních volebních obvodech může nastat situace, že se objeví umělé většiny. Budou-li další strany výrazně zaostávat za dvěma nejsilnějšími stranami, pak se i v proporčních technikách může objevit efekt třetí strany, známý z většinových technik.

1.2 Volební formule

Druhou významnou proměnnou jsou volební formule. Protože se ve volební praxi nesetkáváme s variantou, že by kandidáti získali přesně takový počet hlasů, který by automaticky a bez přepočítávání vedl k přidělení mandátů, které by byly rozděleny stejně poměrně jako odevzdané voličské hlasy, bylo potřeba vytvořit nástroj, který by co nejlépe a nejpresněji tyto hlasy rozdělil. Tento nástroj představují právě volební formule. V praxi se rozlišují dvě skupiny těchto formulí: volební dělitelé a volební kvóty. Každá z těchto skupin vychází z poněkud odlišné logiky alokace mandátů. Volební kvóty jsou založeny na myšlence, že k zisku mandátu je třeba dosáhnout určité kvóty, tím se však většinou nepodaří rozdělit všechny mandáty, a část z nich se tak musí přerozdělit ve druhém skrutiniu. Naproti tomu volební dělitelé vycházejí z myšlenky průměru hlasů na jeden mandát. Podle této logiky není spravedlivé, aby jakákoli strana obdržela mandát dříve než jiná strana, která má vyšší průměr hlasů na jeden mandát. Tato logika nicméně platí skutečně jen u D'Hondtova dělitele (viz níže), zatímco u ostatních dělitelů dochází k její modifikaci. Z toho lze vyvodit i kritiku jednotlivých technik, zatímco volební kvóty budou mít značný rozptyl ve srovnání průměrů hlasů připadajících na jeden mandát, volební dělitelé naproti tomu budou mít v malých a středních volebních obvodech problémy s proporcionalitou alokace mandátů.

Pojďme si nejprve představit nejznámější a nejužívanější *volební kvóty*. V českém prostředí se setkáme rovněž s termínem metody volebního čísla⁴⁸, přičemž tento termín se u nás užívá rovněž ve volebním zákonodárství. Volební kvóty jsou vlastně jakési matematické rovnice, které pracují s následujícími neznámými: celkový počet odevzdaných hlasů (V) a počet přidělovaných mandátů ve volebním obvodu (S). Pro

⁴⁸ Např. viz Filip 1992.

určení počtu přidělovaných mandátů konkrétní kandidátní listině se touto kvótou dělí počet hlasů odevzdaných konkrétním politickým stranám a kolikrát je celá volební kvóta obsažena v počtu odevzdaných hlasů, tolik získává kandidátní listina mandátů. V praxi se nejčastěji setkáme s následujícími kvótami:

- 1) Hareova⁴⁹ kvóta (též jednoduchá kvóta) se vypočte jako podíl odevzdaných hlasů a přidělovaných mandátů, tedy $Q=V/S$. U nás se dnes užívá pro výpočet republikového mandátového čísla, s jehož pomocí se pak přiděluje množství mandátů jednotlivým krajům. v minulosti se používala v I. ČSR a III. ČSR v prvním skrutiniu. V Evropě se s ní setkáme v prvním skrutiniu v Belgii, Estonsku, Slovinsku, v Rakousku se užívá v prvních dvou ze tří skrutinií, ve druhém skrutiniu se užívá v Řecku a Dánsku. Hlavní nedostatek Hareovy kvóty spočívá ve skutečnosti, že značné množství mandátů se nepodaří rozdělit v prvním skrutiniu a je převáděno do skrutinia dalšího.
- 2) Hagenbach-Bischoffova⁵⁰ kvóta se užívá v Řecku a užívala se v prvním skrutiniu ve volbách do PS PČR pro určení krajského volebního čísla a ve druhém skrutiniu pro určení republikového volebního čísla do roku 1998, dále se užívala rovněž ve druhém skrutiniu za první republiky. Je to vlastně upravená Hareova kvóta, přičemž dělitel rovnice je zmenšen o jednu tak, aby se v I. skrutiniu podařilo rozdělit větší množství mandátů, a tak se jich převádělo méně do dalších skrutinií. Rovnice Hagenbach-Bischoffova kvóty zní: $Q=V/(S+1)$.
- 3) Kvóta Imperiali⁵¹ $Q=V/(S+2)$ i její posílená⁵² verze $Q=V/(S+3)$ jsou metodami, se kterými se musí zacházet obezřetně. Nelze je užít ve všech politických systémech, neboť zde existuje reálná hrozba rozdělení více mandátů než se má v daném volebním obvodu přidělovat. Významnou roli zde hraje podoba stranického systému, přičemž užití Imperialiho kvóty je případně

⁴⁹ Název dostala podle anglického právníka a advokáta Thomase Harea (1806-1881) [Krouský 1933: 13], který byl v Evropě považován za jejího autora. Ve skutečnosti se ovšem takováto kvóta objevila již v roce 1792 ve Spojených státech, kdy ji jako metodu pro alokaci kongresových mandátů mezi jednotlivé státy navrhl Alexander Hamilton [Lebeda 2006a: 891].

⁵⁰ Název dostala podle basilejského univerzitního profesora Eduarda Hagenbach-Bischoffa, který ji navrhl v roce 1888. Krouský [1933: 15–16] ale píše, že tuto formuli vynalezl již o něco dříve Angličan Droop, a sice v roce 1869. To by potvrdzoval i Arend Lijphart [1994: 155–157], který tuto kvótu nazývá Droopova a o Hagenbach-Bischoffově kvótě mluví pouze v případě jejího spojení s metodou nejvyšších zbytků [in Lebeda 2001: 433, poz. 12].

⁵¹ Nesmí se zaměňovat s Imperialiho dělitelem (!), který je představen níže v textu.

⁵² Do roku 1994 se užíval pro obě verze pouze termín kvóta Imperiali, což ovšem bylo někdy matoucí. Protože však bylo třeba tyto dvě verze odlišit, navrhl Arend Lijphart [1994: 156] termín posílená

možné v systémech s vysokým počtem politických stran. V současnosti se ani jedna verze Imperialiho kvóty nikde neužívá, dříve se užívala v Itálii, posílená podoba byla užita tamtéž v letech 1948 a 1953. Kvóta Imperiali je nejméně proporční kvótou, podle Lebedy⁵³ je přesto její potenciální disproporcionalita výrazně menší než v případě Dánského dělitele nebo dělitele Imperiali (viz níže).

- 4) Droopova kvóta (viz výše) $Q = [V/(S+1)] + 1$. Patří neodmyslitelně k STV⁵⁴.
- 5) Hare-Niemeyerova⁵⁵ kvóta se od ostatních kvót svým mechanismem poněkud liší, neboť vypočítává přímo počet mandátů přidělených politickým stranám. V současnosti se užívá ve volbách do německého Bundestagu (od novelizace volebního zákona v roce 1985, předtím D'Hondtův dělitel) a její výpočet je založen na rovnici, kde se součin počtu hlasů pro konkrétní politickou stranu (v) a počtu přidělovaných mandátů v obvodě (S) dělí celkovým počtem odevzdaných hlasů (V). Matematický zápis má tedy podobu: $Q = v \cdot S / V$.

Jak je zřejmé z výše provedeného výkladu, v naprosté většině případů se nepodaří rozdělit všechny mandáty hned po prvním dělení. Existují dva způsoby, jak zbylé mandáty alokovat. Jednak se tak děje na základě tzv. zbytkových hlasů (tato metoda se užívala v české volební legislativě pro sněmovní volby po celá devadesátá léta), někde se ovšem užívá varianty, kdy k alokaci zbytkových mandátů dochází opět z celkového počtu hlasů. V praxi se setkáváme se třemi typy *metod pro přidělení zbylých mandátů*:

- 1) metoda největších zbytků, kdy zbylé mandáty připadají postupně politickým stranám s největším zbytkem hlasů, nevyužitých v prvním skrutiniu. Je to nejčastěji užívaná metoda. Její výhodou je, že umožňuje rozdělit zbylé mandáty na úrovni volebního obvodu a nevyžaduje jejich převedení na vyšší úroveň. Právě na úrovni volebního obvodu pak mnohdy nahrává menším politickým stranám. Tuto metodu je nicméně možné praktikovat i na vyšší (např. celostátní) úrovni.
- 2) Metoda nejvyšších průměrů naopak přiděluje mandáty postupně kandidátním listinám podle průměru hlasů každé kandidátky na získání mandátu, přičemž v tomto průměru je započítán i mandát, o nějž se právě hraje. Pomocí této metody může strana získat více než jeden dodatečný mandát, což nepatrně

(reinforced) kvóta Imperiali pro variantu, kdy se počet mandátů v děliteli zvyšuje o číslo tři [viz Lebeda 2001: 434].

⁵³ Lebeda 2001: 434.

⁵⁴ Někdy se této metodě říká Hare-Clarkova metoda [Koudelka 2000a].

zvýhodňuje velké politické strany. Arend Lijphart⁵⁶ tvrdí, že kombinace metody nejvyšších průměrů s Hareovou nebo Hagenbach-Bischoffovou kvótou produkuje výsledky totožné s D'Hondtovým dělitelem, a proto Lijphart tuto kombinaci označuje rovnou za D'Hondtův dělitel. I tato metoda umožňuje rozdělit neobsazené mandáty na úrovni volebního obvodu, jakožto i na vyšší úrovni.

- 3) Poslední variantou, která se ale koná většinou na celostátní (nebo jiné vyšší) úrovni, je užití některé z kvót rovněž ve druhém skrutiniu, popř. je možné užít i některého z dělitelů. To ostatně známe i z našeho volebního zákonodárství, kdy za I. ČSR a poté i v devadesátých letech byla užita ve druhém skrutiniu Hagenbach-Bischoffova kvóta.

Druhou skupinu volebních formulí představují *volební dělitele*. Ty jsou založeny na jednoduchém principu, kdy se počet získaných hlasů jednotlivých stranických kandidátních listin ve volebním obvodě dělí řadou dělitelů. Výsledná čísla těchto dělení v každém kraji se seřadí od největšího k nejmenšímu a oddělí se tolik nejvyšších výsledků, kolik se v daném obvodu rozděluje mandátů. Kolikrát je konkrétní stranická kandidátní listina zastoupena mezi takto vybranými nejvyššími výsledky dělení, tolik získává mandátů (př. viz tab. 1).

Mezi nepoužívanější volební dělitele patří následující dělitele:

- 1) D'Hondtův⁵⁷ dělitel (tzv. metoda největších průměrů) představuje nepoužívanější volební formuli v systémech poměrného zastoupení vůbec. Užívá se u nás, v Portugalsku a Španělsku, Argentíně, Brazílii či Turecku, pro druhé skrutinium jej užívají Belgie, Finsko a Island a pro třetí skrutinium se užívá v Rakousku. Je založen na dělení získaných voličských hlasů řadou čísel 1; 2; 3; 4; až n, kde n představuje počet mandátů rozdělovaných ve volebním kraji. Podle Lebedy⁵⁸ lze D'Hondtův dělitel svým způsobem označit rovněž za kvótu (hovoří se dokonce o zcela ideální kvótě, resp. nejvyšší účinné kvótě),

⁵⁵ Získala svůj název podle Němce Hanse Niemeyera.

⁵⁶ Lijphart 1994: 192, poz. 2, cit. in Lebeda 2001: 435.

⁵⁷ Název získala podle domnělého vynálezce, univerzitního profesora z Gentu Victora D'Hondta. Taagepera se Shugartem [1989: 32] ovšem připomínají, že stejnou metodu vytvořil již dříve Thomas Jefferson pro alokaci kongresových mandátů jednotlivým státům v USA. Proto je rovněž známá jako Jeffersonovo pravidlo (Jefferson rule) [viz Lebeda 2001: 436, poz. 18].

⁵⁸ Lebeda 2006a: 671.

přičemž kvótou se stává poslední mandát, který se pomocí této metody obsadí⁵⁹.

Tab. 1 Alokace mandátů pomocí D'Hondtova dělitele v šestimandátovém obvodu⁶⁰

dělitel	Strana A	Strana B	Strana C	Strana D	Strana E
1	43 065 (1)	35 640 (2)	23 760 (3)	16 335 (6)	13 365
2	21 533 (4)	17 820 (5)	11 880	8 168	6 683
3	14 355	11 880	7 920	5 445	4 455
Počet mandátů	2	2	1	1	0

- 2) Dělitel Sainte-Laguë⁶¹ dělí řadou lichých čísel 1; 3; 5; 7; ... V současnosti se neužívá v žádných parlamentních volbách, setkáme se s ním pouze v Polsku, Bosně a Lotyšsku, dříve se užíval ve Skandinávii.
- 3) Modifikovaný Sainte-Laguë (tzv. vyrovnávací dělitel) dělí, s výjimkou prvního dělitele, který je stanoven na hodnotu 1,4⁶², stejnou řadou čísel jako dělitel Sainte-Laguë. Protože čistý dělitel Sainte-Laguë pomáhá malým a středním stranám, došlo v případě vyrovnávacího dělitele k jeho modifikaci tak, že malé strany mají ztížený přístup k prvnímu mandátu (podle Klímy⁶³ dochází ke snížení základu voličských hlasů malých stran až o třicet procent, a tím dochází k onomu vyrovnávání). Výsledkem pak je, že nejvíce zvýhodněny jsou středně velké politické strany. Modifikovaný Sainte-Laguë se dnes užívá ve Skandinávii, ve Švédsku, Norsku a Dánsku.
- 4) Dělitel Imperiali⁶⁴ pak představuje jistou modifikaci D'Hondtova dělitele, když se dělí v téže řadě čísel, první dělitel je ovšem stanoven na cifru 2. Tento dělitel tak výrazně zvýhodňuje velké strany na úkor malých, přičemž s klesající velikostí volebních obvodů se tato tendence projevuje stále výrazněji⁶⁵.

⁵⁹ Naproti tomu Lijphart [1994: 157, podle Lebeda 2006a: 672] namítá proti D'Hondtovu děliteli, že nehledí na vysoký počet zbylých nevyužitých hlasů – na rozdíl od metod nejvyšších zbytků.

⁶⁰ Číslo v závorce určuje pořadí, v jakém byl mandát přidělen, tedy pořadí výsledků dělení.

⁶¹ Název opět přijat podle domnělého vynálezce, Francouze A. Sainte-Laguë, který ji představil 1910 v matematickém týdeníku *Académie des Sciences: Comptes Rendus Hebdomadaires*. Podle Taagepera se Shugartem [1989: 32] byla opět užita již dříve, roku 1832 s ní přišel Daniel Webster, když ji navrhl jako s alternativu, jak rozdělit kongresové mandáty jednotlivým státům v USA [in Lebeda 2001: 436, poz. 21; Lebeda 2006a: 898].

⁶² Oskar Krejčí [1994: 124] uvádí nesprávně hodnotu prvního dělitele vyrovnávací metody Sainte-Laguë jako číslo 1,43.

⁶³ Klíma 2001: 67.

⁶⁴ Jan Filip [2000, 2004b: 393] připomíná, že skutečná Imperialiho metoda, tedy taková, jak ji koncipoval ve svém návrhu belgický senátor Imperiali, užívala dělitele v řadě 1; 1,5; 2; 2,5; 3;... Metoda, která se dnes označuje jako Imperialiho, tedy řada dělitelů 2; 3; 4;..., je ve skutečnosti výtvozem jeho kolegy, belgického poslance Gérardona, jehož jméno se ovšem pro označení této metody neujalo.

⁶⁵ Krejčí [1994: 334] chybně prezentuje vliv Imperialiho volebního dělitele tak, že zmírňuje výhodu velkých stran z D'Hondtova dělitele, protože rozdíl dělení zmenšuje na polovinu. Zapomíná ovšem na

- 5) Dánský dělitel je naopak dělitelem, který ve srovnání s ostatními děliteli nejvíce nahrává malým stranám, neboť stanovení poměrně vysokého druhého a dalších dělitelů (dělí se řadou čísel 1; 4; 7; 10; ...) ztěžuje získat velkým stranám druhý mandát a třetí mandát dříve, než dosáhnou malé strany na svůj první. Spolu s dělitelem Imperiali jde o dvě vůbec nejdisproporčnější volební formule. V současnosti se nikde nepoužívá k rozdělování mandátů mezi politické strany v parlamentních volbách, používá se pouze v Dánsku, a to k rozdělení již rozdělených kompenzačních mandátů téže strany mezi základní volební obvody⁶⁶.
- 6) Huntingtonův dělitel⁶⁷ (tzv. metoda rovných poměrů) je podle Oskara Krejčího⁶⁸ matematicky naprosto přesný systém výpočtu mandátů připadajících konkrétní kandidátní listině. Řada dělitelů je stanovena pomocí vzorce, který má podobu $\sqrt{n \cdot (n-1)}$, kde n představuje řadu čísel 1; 2; 3; ... Z toho jasně vyplývá, že první dělitel (jehož hodnota je 0) uděluje mandát všem politickým stranám, které se účastní volební soutěže. To je ostatně důvod, proč je tato metoda nepoužitelná při rozdělování mandátů mezi vyšší počet politických stran.
- 7) Zde si dovolím připomenout i český unikát, použitý při pokusu o volební reformu v roce 2000, tzv. Koudelkovu metodu⁶⁹, která představuje jistou modifikaci D'Hondtova dělitele. Tato modifikace spočívá v tom, že namísto čísla 1 se jako prvního dělitele užívá číslo 1,42⁷⁰, následná řada dělitelů je již shodná jako v případě D'Hondta. Zajímavé je, že se pro Koudelkův dělitel začalo užívat, po vzoru modifikovaného dělitele Sainte-Laguë, termínu vyrovnávací, navzdory faktu, že mechanismus Koudelkova dělitele fakticky směřuje naproti logice mechanismu vyrovnávání u modifikovaného Sainte-Laguëova dělitele. Modifikace D'Hondtova dělitele v případě Koudelkova dělitele ještě posiluje tendenci D'Hondtova dělitele posilovat v malých a

skutečnost, že dvojnásobný první dělitel u Imperialiho dělitele ve srovnání s D'Hondtovým dělitelem výrazně ztěžuje přístup malých stran k prvnímu mandátu.

⁶⁶ Lebeda 2006b: 904.

⁶⁷ Byl navržen v roce 1921 Edwardem Huntingtonem pro spravedlivé rozdělování křesel ve Sněmovně reprezentantů [Lebeda 2006b: 901]. Sám Huntington ovšem upozornil, že se jedná pouze o upravený princip, který do praxe již dříve navrhl Joseph Hill [Gallagher 191: 36; cit. in Lebeda 2006b: 901]. Proto se v praxi setkáme i s označením Hillův dělitel [Koudelka 2000a].

⁶⁸ Krejčí 1994: 334-335.

⁶⁹ Takto ji pojmenoval Zdeněk Koudelka, sociálně demokratický poslanec, který se výrazně podílel na volební reformě z roku 2000 a který s tímto prvním dělitelem přišel.

středních volebních obvodech velké politické strany. Proto Lebeda navrhoval pro Koudelkova dělitele namísto vyrovnávací užívat termín posilující, Jan Filip navrhoval přívlastky zkracovací či deformující.

Při výčtu jednotlivých volebních formulí⁷¹ jsem sice označil dvě z nich jako nejvíce disproporční, ale již jsem neuvedl, jak je to s disproporcionalitou ostatních formulí. Příčinou tohoto mého postupu je skutečnost, že v politické vědě dodnes není jasně definované, co je to proporcionalita volebních výsledků. Navíc jednotliví autoři se v hodnocení proporcionality jednotlivých formulí liší. Pro měření proporcionality se užívají indexy proporcionality, které se ovšem ve svých výstupech také liší. To je dáno tím, z jakého základu tyto indexy vycházejí. Jednotlivé indexy totiž vycházejí z volebních formulí, a lze je tak rozdělit do dvou skupin: jednak ty indexy, které vycházejí z volebních kvót, a jednak ty, které vycházejí z volebních dělitelů. Žádný ideální index proporcionality (nestranný a jediný) neexistuje.

Tomáš Lebeda⁷² se zaměřil na listinné systémy a pokusil se vypočítat proporcionalitu jednotlivých volebních formulí za využití jednotlivých indexů proporcionality, přičemž tento jeho výzkum je založen na využití metody Monte Carlo, která mu umožňuje modelování náhodných veličin a jejich kvantitativní zpracování. Protože výsledky všech indexů, založených na volebních kvótách, produkují podobné žebříčky proporcionality volebních dělitelů, a podobně všechny indexy založené na volebním děliteli produkují podobné žebříčky, vybereme pro naše srovnání jejich nejtypičtější zástupce – Loosemore-Hanby index⁷³ pro první a D'Hondtův index pro druhou skupinu indexů. Loosemore-Hanby index vyhodnocuje jako nejvíce proporční techniku Hareovu kvótu, následují všechny ostatní kvóty a dělitel Sainte-Laguë a až poté D'Hondtův dělitel⁷⁴. Disproporcionalita indexu stoupá s klesající velikostí

⁷⁰ Zde jen připomenutí, že hodnota 1,42 je de facto výsledek $\sqrt{2}$ zaokrouhlené nahoru ($\sqrt{2}=1,4142$), tedy de facto odpovídá druhému děliteli, kterého užívá Huntingtonův dělitel.

⁷¹ Koudelka [2000a] připomíná, že z americké ústavní teorie známe i další volební dělitele: Adamsův, Deanův, Hillův, Seatonův, Websterův, Jeffersonův. Z výše uvedeného výkladu je ale zřejmé, že se jedná spíše než o další skupinu dělitelů o rozdílnost užívaného názvosloví.

⁷² Lebeda 2006a; Lebeda 2006b.

⁷³ Loosemore-Hanby index se vypočítá podle vzorce $D=1/2\sum|v_i-s_i|$, kde v_i představuje počet obdržených hlasů pro konkrétní politickou stranu v procentech a s_i počet mandátů přidělených téže straně v procentech. Výsledné hodnoty se pohybují v intervalu 0-100, přičemž hodnota 0 představuje absolutní proporcionalitu a naopak hodnota 100 absolutní disproporcionalitu. Výsledná hodnota indexu udává, o kolik procentních bodů se celkový výsledek odchyluje od ideální proporcionality. V Lebedově měření na 229 770 případech se výsledné hodnoty pohybovaly v intervalu 0-79, přičemž průměrná hodnota byla 10,95 [Lebeda 2006a: 661]. Více o Loosemore-Hanby indexu viz [Lebeda 2006a: 660-666].

⁷⁴ Podle Lebedových výpočtů by pořadí proporcionality jednotlivých volebních formulí podle Loosemore-Hanby indexu bylo následující: jako nejproporčnější je hodnocena Hareova kvóta, poté Sainte-Laguë dělitel, Hagenbach-Bischoffova kvóta, dánský dělitel (disproporcionalita ve prospěch

volebních obvodů, s počtem politických stran i s jejich volební fragmentací. D'Hondtův index⁷⁵ naproti tomu vyhodnotil jako nejvíce proporční techniku D'Hondtův dělitel, poté kvótu Imperiali, zatímco za tři nejméně proporční techniky označil dělitel Sainte-Laguë, Hareovu kvótu a dánský dělitel⁷⁶.

Zde je ovšem třeba připomenout skutečnost, že samotná volební formule není a priori proporční či disproporční, pouze si v sobě nese jakousi genetickou informaci o tendenci k různé míře (dis)proporcionality. Zda se tato tendence skutečně projeví záleží na velikosti volebního obvodu, přičemž ovšem platí, že se stále výrazněji projevuje s klesající velikostí volebních obvodů.

1.3 Umělá uzavírací klauzule

Další proměnnou, která bude výrazně ovlivňovat podobu zastupitelského sboru, je uzavírací klauzule, popřípadě kvórum. Tyto dva termíny bývají někdy zaměňovány, přesto se poněkud liší. Volební uzavírací klauzule je stanovena určitou procentuální hranicí odevzdaných hlasů, naproti tomu kvórum stanovuje jasně definovaný minimální počet získaných hlasů. V případě volebního kvóra se de facto mění procentuální hranice hlasů, které musí politická strana získat k postupu do skrutinia - s rostoucím počtem voličů, kteří přijdou k volbám, klesá pomyslná procentuální hranice volebního kvóra, a naopak. Lebeda⁷⁷ píše, že při vyšší volební účasti je pro malou stranu relativně snazší překonat volební kvórum, podle mého názoru by ovšem přesnější definice vlivu kvóra byla, že s nižší volební účastí ještě klesá šance malých stran na dosažení stanovené hranice. V současnosti je ovšem již metoda volebního kvóra překonaná a setkáváme se s ní spíše jen výjimečně.

Často bývá účinek volební klauzule uváděn nepřesně, neboť se hovoří o tom, že aby politická strana získala mandát, musí překonat hranici stanovenou uzavírací klauzulí. To je ovšem nepřesná definice, která je platná nikoli pro umělou uzavírací

malých stran), modifikovaný dělitel Sainte-Laguë, kvóta Imperiali, D'Hondtův dělitel, Koudelkův dělitel a dělitel Imperiali [Lebeda 2006b: 905, graf 11].

⁷⁵ D'Hondtův index užívá trochu jinou logiku, počítá se podle vzorce $H = \max s_i / v_i$. Porovnáme tedy poměry u jednotlivých stran a ten nejvyšší se stane hodnotou indexu. Maximální proporcionalitu v tomto případě představuje výsledek 1. Index říká, kolikrát překračuje zisk nejvíce nadreprezentované strany její proporční nárok. Vyjde-li tedy číslo 2, znamená to, že strana získala dvakrát více mandátů, než na kolik má proporční nárok. V Lebedově měření vycházely výsledky od 0 do 4,76, přičemž průměr představovala hodnota 1,36 [Lebeda 2006a: 661]. Více o D'Hondtově indexu [viz Lebeda 2006a: 670].

⁷⁶ Podle Lebedových výpočtů by pořadí proporcionality jednotlivých formulí podle D'Hondtova indexu bylo následující: D'Hondtův dělitel jako nejproporčnější volební formule, následuje kvóta Imperiali, modifikovaný dělitel Sainte-Laguë, Koudelkův dělitel, Hagenbach-Bischoffova kvóta, dělitel Sainte-Laguë, Hareova kvóta, dánský dělitel [Lebeda 2006: 893-904, grafy 1-10].

⁷⁷ Lebeda 2004b: 36.

klauzuli, nýbrž pro přirozený práh. Teprve překoná-li kandidátní listina politické strany hranici přirozeného prahu⁷⁸ ve volebním obvodě, má jistotu, že získá poslanecký mandát. Ve skutečnosti překonání uzavírací klauzule dává politické straně (pouze) právo účastnit se skrutinia, aniž by jí tím bylo zaručeno, že na mandát skutečně dosáhne. Dokumentovat si to můžeme na příhodném příkladu, jak by to bylo s českou Stranou zelených po parlamentních volbách konaných v roce 2006 za předpokladu, že by výsledky voleb dopadly tak, jak dopadly, ale že by se užíval volební systém navržený v roce 2000 – tzn. Koudelkova metoda a pětatřicet volebních obvodů. Strana zelených by sice překonala uzavírací klauzuli a účastnila by se tak skrutinia, ale nedosáhla by na jediný mandát (KDU-ČSL by se mohla těšit z jednoho mandátu), protože by nepřekročila v žádném volebním obvodě hranici přirozeného prahu.

Přesto není pravda, že umělá uzavírací klauzule je, vzhledem k existenci přirozeného prahu, zbytečným nástrojem, zejména pak v okamžiku, kdy by byla hranice přirozeného prahu ve všech volebních obvodech vyšší než hranice umělé klauzule. Absence umělé uzavírací klauzule by totiž mohla přinést problémy s extremismem a silnými lokálními nezávislými kandidáty. Je to právě uzavírací klauzule, která nutí všechny politické strany kandidovat a usilovat o úspěch ve všech volebních obvodech na území konkrétního státu⁷⁹.

Uzavírací klauzule může být stanovena na úrovni celého státu, ale i na úrovni konkrétních volebních obvodů (např. ve Španělsku je stanovena klauzule tři procenta na úrovni každého volebního obvodu). Kompromisní řešení nabízí švédská volební legislativa, která stanovuje dvojí klauzuli: buď čtyři procenta hlasů na úrovni celé země, nebo dvanáct procent hlasů na úrovni volebního obvodu⁸⁰. Pokud stranická kandidátní listina splní alespoň druhou podmínku, má právo účastnit se skrutinia v daném volebním obvodu. Specifickou podobu volební klauzule pak užívá Island. Zde není

⁷⁸ Stein Rokkan [1968: 13, cit. in Filip 2004b: 397] stanovil vzorec, podle něž se dá spočítat hranice volebního prahu. Hranice přirozeného prahu je určena jako výsledek podílu počtu hlasů ve volebním obvodě (v) zmenšených o jedna a součtu počtu stran (p) a počtu mandátů (s) udělovaných ve volebním obvodě, sníženého o číslo jedna. Matematický zápis Rokkanova vzorce by tedy vypadal: $Q=(v-1)/(p+s-1)$.

⁷⁹ Jako příklad si představme hypotetickou situaci při sněmovních volbách v ČR v roce 2006. Pokud by se Strana zelených rozhodla nekandidovat (například z finančních důvodů) v těch volebních krajích, ve kterých měla jen velmi malou šanci na zvolení (Plzeňském, Karlovarském, Pardubickém, Zlínském a na Vysočině), mělo by takovéto úsporné opatření pro stranu fatální důsledek, protože by nedosáhla hranice umělé uzavírací klauzule, a nepostoupila by tak do skrutinia. Nic by nepomohla ani skutečnost, že by kandidátku předložila i v krajích, kde nakonec na mandát nedosáhla (Libereckém, Jihočeském, Hradeckém a Olomouckém). Proto i druhá malá strana KDU-ČSL vede předvolební kampaň v obvodech, ve kterých ví, že nemá šanci získat mandát. Cílem je získat co největší počet hlasů z celorepublikového hlediska, a překonat tak 5% uzavírací klauzuli.

stanovena uzavírací klauzule v podobě procentuální hranice, ale hranice je určena počtem hlasů, který se určí jako dvě třetiny Hareovy kvóty (na úrovni volebního obvodu)⁸¹. Dalo by se tak říct, že zde jde vlastně již o volební kvórum.

Velikost uzavírací klauzule se liší – nejnižší je v Holandsku 0,67 procenta (celostátní úroveň), následuje Izrael s 1,5 procentem⁸², Dánsko se dvěma procenty, tři procenta vyžaduje Španělsko, Ukrajina a Řecko, v České republice je klauzule stanovena na pět procent. Jen v málo případech přesahuje volební klauzule právě hranici pěti procent, setkáváme se s tím například v Lichtenštejnsku (osmiprocentní uzavírací klauzule) nebo Turecku (desetiprocentní uzavírací klauzule⁸³). Jakýsi extrém představovalo Řecko v letech 1974-1981, kdy uzavírací klauzule zde byla nastavena na hranici sedmnácti procent⁸⁴. Giovanni Sartori⁸⁵ považuje umělou klauzuli o velikosti tři až čtyři procenta za příliš nízkou, naopak desetiprocentní uzavírací klauzule je pro něj již příliš vysoká.

V některých zemích se navyšuje volební klauzule pro volební koalice stran. To známe opět ze současné volební legislativy České republiky, kdy se pro kandidaturu volební koalice dvou politických stran stanovuje hranice uzavírací klauzule na deset procent, tří stran patnáct procent a čtyř a více stran dvacet procent všech odevzdaných platných hlasů voličů. To je tzv. sčítací (aditivní) klauzule, do roku 1998 se v ČR však používala klauzule stupňovitá (sedmiprocentní klauzule pro dvoukoalice, devítiprocentní pro tříkoalice a jedenáctiprocentní pro koalice čtyř a více politických stran). Tím je de facto znemožněna možnost uzavírat předvolební koalice, ačkoli případnou motivaci menších stran k předvolební spolupráci považují za pozitivní prvek. I proto se v konsolidovaných demokraciích s klauzulemi pro koalice víceméně

⁸⁰ Blanka Říchová [2004: 211] ovšem připomíná, že ve švédské volební praxi prozatím žádná malá, regionálně silně zakotvená politická strana dvanáctiprocentní uzavírací klauzuli na úrovni volebního obvodu nevyužila.

⁸¹ Viz Lebeda 2001: 442.

⁸² Až do voleb do Knesetu v roce 1988 se užívala jednaprocentní klauzule, pro volby v roce 1992 byla stanovena klauzule na hranici 1,25 procenta, od voleb v roce 1996 se užívá 1,5procentní uzavírací klauzule.

⁸³ Tato vysoká hranice volební klauzule je vyvážena skutečností, že je možné kandidovat samostatně jako nezávislý kandidát (tedy mimo kandidátní listinu politické strany). Této možnosti samozřejmě využívají zejména ty politické subjekty, jejichž šance na překročení hranice volební klauzule je jen velmi malá. Např. při parlamentních volbách v roce 2007 překonaly hranici uzavírací klauzule jen tři politické strany, díky využití možnosti kandidatury jako nezávislých kandidátů však výraznější zastoupení (28 poslanců z celkového počtu 550) získala i prokurdská Strana za demokratickou společnost (DTP), přestože uzavírací klauzuli nepřekonala.

⁸⁴ Více viz Lebeda 2001: 442, tab. G.

⁸⁵ Sartori 2001: 10.

nesetkáme⁸⁶. Předvolební koalice jsou v konsolidovaných demokraciích většinou zvýhodňovány na úkor samostatně kandidujících subjektů. Uzavírací klauzule pro koalice je podle Klímy⁸⁷ specifikem postkomunistického a balkánského prostoru, velmi kriticky se o ní vyjadřuje i ústavní právník Jan Filip⁸⁸, který o ní hovoří jako o „československém viru“, který napadl i polskou a slovenskou volební legislativu. Extrémní podobu takovéto klauzule opět najdeme v Řecku, kde předvolební koalice dvou stran musela dosáhnout alespoň na dvacet pět procent hlasů a tři stran dokonce na třicet procent hlasů⁸⁹.

Jinde se naopak setkáme s úpravou uzavírací klauzule, která má zvýhodnit národnostní menšiny a umožnit jim zastoupení v zastupitelském orgánu. Národnostní menšiny jsou v některých volebních systémech osvobozeny od nutnosti překonat hranici uzavírací klauzule. Příkladem může být dánská menšina v Šlesvicku-Holštýnsku na severu Německa, která využívá ustanovení německého volebního zákona, podle kterého zajišťuje výjimka z pětiprocentní klauzule proporcionální zastoupení stranám národnostních menšin. Navíc se pro tyto strany nevyžaduje ani dvě stě podpisů pod návrhem na kandidaturu v jednotlivých obvodech⁹⁰.

Je zřejmé, že cílem uzavírací klauzule je zabránění vstupu příliš malým politickým stranám do zastupitelského orgánu, a tím zabránit přílišné fragmentaci zastupitelského orgánu⁹¹. Na druhou stranu se zdá, že uzavírací klauzule nijak výrazně nepůsobí směrem ke koncentraci stranického systému. Lebeda⁹² konstatuje, že naopak vede spíše ke konzervaci stávajícího stranického systému. To by ostatně bylo možné dokumentovat i na příkladu České republiky a stranické podobě jeho zastupitelského orgánu.

V souvislosti s uzavírací klauzulí se hovoří o pojmu Duvergerův psychologický (gilotinový) efekt⁹³. Tento efekt víceméně popisuje chování voličů při volebním aktu tak, že voliči mají často tendenci preferovat ty politické strany, které se pohybují (např. v předvolebních průzkumech) nad hranicí uzavírací klauzule, a mají tak teoretickou

⁸⁶ Podle Michala Kubáta [2001] se užívají pouze v následujících zemích: Polsko, Maďarsko, Kypr, Rumunsko, Slovensko, Česká republika a dříve v Řecku.

⁸⁷ Klíma 2001: 126.

⁸⁸ Filip 2000.

⁸⁹ Lebeda 2001: 442.

⁹⁰ Podrobněji viz Klokočka 1991: 173-175.

⁹¹ Výše zmíněná změna uzavírací klauzule z 1 % na 1,5 % měla za důsledek snížení počtu zastoupení politických stran v Knesetu z jedenadvaceti na deset [Pecháček 1999].

⁹² Lebeda 2001: 441.

⁹³ Tzv. wasted vote effect [Duverger 1965: 248-249, uvedeno např. in Kubát 2004b: 104-105, Eibl 2006: 105].

šanci na zvolení. Ve chvíli, kdy preferovaná politická strana má jen velmi malou šanci na zvolení a volič nechce, aby jeho hlas propadl, zvolí některou z politických stran, která šanci na zvolení má⁹⁴ (svou favorizovanou stranu bude volit až tehdy, bude-li mít šanci na zvolení). Podobně mohou reagovat i nerozhodnutí voliči, kteří chtějí volit a nechťejí, aby jejich hlasy propadly. Je také možné setkat se s variantou tzv. efektu vypůjčeného hlasu (podpůrného hlasu)⁹⁵, který popisuje situaci, kdy volič strany, která má jistou účast v zastupitelském orgánu, podpoří menšího potenciálního koaličního partnera preferované strany tak, aby zajistil i jeho zastoupení v parlamentu, a zvýšil tak šance na vládní pozici preferované strany (takového strategického postupu však zřejmě využívá, jestli vůbec, jen minimum voličů⁹⁶). Podle analýzy Sociologicko ústavu Akademie věd České republiky by v parlamentních volbách v roce 2006 bez existence uzavírací klauzule volila jinak pouhá čtyři procenta voličů, naopak 89 procent voličů by volilo stejně⁹⁷.

Jako vhodná ukázka fungování Duvergerova psychologického efektu mohou posloužit průzkumy stranických preferencí⁹⁸ Strany zelených v období mezi volbami v roce 2002 a v roce 2006. Do začátku roku 2006 šlo, podle průzkumů i výsledků všech předchozích voleb, o malou straničku s minimálními šancemi na vstup do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR (nepřesáhla 3 procenta)⁹⁹, v lednu 2006 se o ní však začalo mluvit a v průzkumu získala 3,5 procenta. Jakmile se takto Strana zelených přiblížila pětiprocentní hranici, přihlásili se k ní další občané a v únorovém průzkumu už měla Strana zelených 5,6 procenta. Prolomením pětiprocentního klauzule se stala alternativou pro některé zatím nerozhodnuté voliče, v březnu už měla 9,6 procenta a v dubnu dokonce 10,4 procenta respondentů. Zdá se tedy, že dokud menší strana nepřekoná pětiprocentní hranici v průzkumech, je pro většinu voličů nezajímavá a volí ji jen tzv.

⁹⁴ Pro takovéto hlasování pro favorizované a silnější kandidáty se užívá termín bandwagon effect (česky se někdy užívá termínu vlečnickový efekt), hovoří se ale i o efektu opačném – tzv. bumerangovém, kdy voliči naopak podporují strany a kandidáty slabší [viz např. Foret 1994: 14].

⁹⁵ Např. in Gallus 2002: 34, převzato z Eibl 2006: 105.

⁹⁶ Podle Lud'ka Belána [2003] ale nelze otázky taktické volby podceňovat, neboť podle průzkumů sněmovních voleb v roce 2002 dala řada voličů hlas ČSSD jen proto, aby nezvítězila ODS, ačkoli jim byla mnohem sympatičtější podle průzkumů slabší Koalice.

⁹⁷ Převzato z Eibl 2006: 105.

⁹⁸ Podle agentury STEM.

⁹⁹ Zde si jen dovolím připomenout paradoxní situaci z první poloviny roku 1990, kdy se zelení, podle průzkumů IVVM, těšili značné popularitě veřejnosti – v českých zemích oscilovali kolem 10% hranice (v dubnu dokonce 13 %, týden před volbami ještě 5 %), podobně tomu bylo i na Slovensku (v březnu dokonce 16 %, týden před volbami ale už jen 3 %). Přesto tuto svou podporu nedokázali zelení zopakovat ve volbách, kde dosáhli 3,10 % v českých zemích a 3,20 % na Slovensku, a nedostali se tak na půdu Národního shromáždění. V povolebním zářijovém výzkumu IVVM se ovšem zelení opět těšili podpoře 7 % - převzato z Krejčí 1994.

spříznění voliči, přeskočí-li ale tuto hranici, stane se atraktivní i pro voliče, kteří by ji jinak nejspíš nikdy nevolili, ale z nabízených alternativ jim přijde jako nejvhodnější.

Dalším důsledkem omezovací klauzule je určité množství ztracených hlasů. Zde Duverger¹⁰⁰ hovoří o tzv. mechanickém efektu volební klauzule, který se projevuje okamžitě. Hlasy voličů, odevzdané pro strany, které nepřekonají pětiprocentní hranici, propadají a dále se s nimi nepočítá. Ve volbách do České národní rady v letech 1990 a 1992 takto propadlo 19 procent hlasů¹⁰¹ (ve volbách do Federálního shromáždění v roce 1992 v české části republiky propadlo dokonce 26 procent ve Sněmovně lidu a 27 procent ve Sněmovně národů). Až ve volbách v roce 1996 si voliči začali na pětiprocentní kvorum zvykat, nehlasovali pro straničky s malými šancemi na vstup do Poslanecké sněmovny a propadlo už „pouze“ 11,19 procenta hlasů, podobně jako při předčasných volbách o dva roky později (11,32 procenta). V roce 2002 propadlo 12,53 procenta hlasů a při posledních parlamentních volbách v roce 2006 už to bylo jen 5,98 procenta odevzdaných hlasů. To je dáno tím, že nějakou dobu trvá, nežli si voliči přivyknou na jednotlivé prvky volebního systému. V politologické literatuře se často hovoří o dvojích až trojích volbách, než dojde k pochopení konkrétního mechanismu a jeho usazení v myslích voličů. To se v českých podmínkách potvrzuje.

Volební klauzule tak zejména v prvních a druhých svobodných volbách (v letech 1990 a 1992) v Československu představovala výrazně většinový efekt. Vysoké množství propadlých hlasů totiž způsobilo, že těm několika stranám, které pětiprocentní klauzuli překonaly, se přerozdělilo mnohem větší procento hlasů, než na jaké měly podle voličské podpory nárok. Markantní to bylo v případě voleb do České národní rady v roce 1990, kdy Občanské fórum získalo 49,5 procenta hlasů, ale obsadilo 63,5 procenta mandátů, podobně v roce 1992 získala ODS za 29,7 procenta hlasů 38 procent poslaneckých míst v České národní radě.

1.4 Počet a charakter skrutinií

Jako poslední proměnnou tedy máme počet a charakter úrovní volebních obvodů (počet skrutinií). Podle Lebedy¹⁰² závisí míra proporcionality především na počtu mandátů rozdělovaných na vyšší úrovni, přičemž rozlišuje mezi zbytkovými mandáty ze zbytkových hlasů a kompenzačními mandáty. U metody *zbytkových mandátů ze zbytkových hlasů* se nejčastěji zbytkové mandáty převádějí na vyšší (nejčastěji

¹⁰⁰ Duverger 1965: 248-249, cit. např. in Kubát 2004b: 112.

¹⁰¹ Množství propadlých hlasů se někdy označuje jako index exkluze.

celostátní) úroveň, kde jsou ve druhém skrutiniu alokovány mezi politické strany, které postoupily do prvního skrutinia, pomocí těch hlasů, které nebyly použity k přidělení mandátu v prvním skrutiniu (tzv. zbytkové hlasy)¹⁰³. Tento mechanismus se u nás užíval za první a třetí republiky a rovněž ve sněmovních volbách v období 1990 – 1998. Konečná proporcionalita je dána zejména volební kvótou užitou v prvním skrutiniu a velikostí volebního obvodu.

Naproti tomu *kompensační mandáty* jsou přidělovány ve druhém skrutiniu nikoli ze zbytkových hlasů, ale všech hlasů odevzdaných politické straně ve volbách (tedy stejné kvantum hlasů jako v prvním skrutiniu). V základních volebních obvodech dochází většinou k rozdělení všech mandátů, neboť se v naprosté většině případů užívá volebního dělitele. V dalším skrutiniu se ovšem ještě rozděluje předem stanovené množství kompenzačních mandátů (ve Švédsku 39, v Dánsku 40). Druhé skrutinium se většinou koná na celostátní úrovni (výjimku představuje Belgie), na základě všech hlasů je vypočteno ideální rozložení všech mandátů v rámci celé země. Výsledky ideálního rozložení mandátů pro jednotlivé strany jsou pak odečteny od skutečných výsledků konkrétních stran a rozdíl, který tímto odčítáním vznikne, představuje množství kompenzačních mandátů, které jsou dané politické straně dodány. Zde je tedy míra proporcionality závislá na počtu kompenzačních mandátů a platí, že s rostoucím procentem kompenzačních mandátů roste míra proporcionality alokace mandátů mezi jednotlivé strany. Hlavní roli zde hraje až druhé (poslední) skrutinium¹⁰⁴.

¹⁰² Lebeda 2001: 443.

¹⁰³ Získala-li třeba politická strana 101 558 hlasů a volební číslo bylo stanoveno jako 25 684 hlasů, poté tato strana obsadí tři mandáty, k čemuž bude využito 77 052 hlasů. Zbylých (nevyužitých) 24 506 hlasů bude z tohoto volebního obvodu převedeno na vyšší úroveň.

¹⁰⁴ Lijphart [1994: 34] či Taagepera se Shugartem [1989: 129-131] do skupiny kompenzačních mandátů řadí i německý model [Lebeda 2001: 444, poz. 28]. S tímto názorem se ovšem neztotožňuji, protože vnímám mechanismus německé volby poněkud jinak než oni. Zatímco oni kladou důraz na většinové mandáty a proporční mandáty pak vnímají jako ony mandáty kompenzační, já chápu onu logiku německého systému přesně naopak. Podle mého názoru je pro alokaci mandátů stěžejní onen druhý hlas, hlas proporční, podle kterého jsou proporčně rozdělovány mandáty jednotlivým stranám. Oproti tomu první hlas představuje, podle mého názoru, jakousi personalizaci voleb – zjednodušeně řekněme preferenční hlasování, které upřednostňuje konkrétního kandidáta pro výkon poslanecké funkce. První hlas dává určitý prostor voličům označit kandidáta (každá strana navrhuje jednoho svého kandidáta pro možnost přímé volby), který je podle jejich mínění nejvhodnějším kandidátem pro výkon funkce poslance. Tím má být vyvážen fakt, že druhý hlas je určen pro přísně vázané kandidátní listiny, a voliči tak nemohou změnit pořadí kandidátů na kandidátních listinách. Je ovšem pravda, že v německé volební praxi se setkáváme s jistou formou strategického hlasování, která se označuje jako splitting, kdy dochází k rozdělení hlasů mezi dvě politické strany [více o splittingu viz Nohlen 1990: 204-209]. Jak uvádí Michal Klíma [2001: 48-49], drtivou většinu přímých mandátů získávají dvě největší politické strany (v roce 1990 se poprvé od roku 1957, kdy menší strany získaly sedm přímých mandátů [viz Nohlen 1990: 206, tab. 28], podařilo získat přímý mandát kandidátovi jiné než dvou nejsilnějších politických stran), zatímco menší politické strany získávají zastoupení díky druhým hlasům, kde neplatí pravidlo vítěz bere vše, ale mandáty se rozděluje proporčně, přičemž do skrutinia postupují všechny politické strany, které v poměrné části volby překonaly pětiprocentní klauzuli nebo získaly alespoň tři přímé mandáty. Klímovo

Variantu *sui generis* používalo řecké zákonodárství v letech 1974-1985¹⁰⁵. Nejprve se rozdělovaly mandáty v 56 malých obvodech (v průměru připadlo 5,1 mandátu na volební obvod) pomocí Hareovy a později Hagenbach-Bischoffovy kvóty, přičemž nerozdělené mandáty (u Hareovy kvóty dva, u Hagenbach-Bischoffovy většinou jeden) byly přesunuty do devíti vyšších obvodů (o průměru 12,5 mandátu a se sedmnáctiprocentní volební klauzulí pro jednotlivé strany, pětadvacetiprocentní klauzulí pro dvoukoalice a třicetiprocentní pro koalice tří a více stran). Rozdělení probíhalo pomocí Hareovy kvóty ze všech hlasů přidělených tomuto obvodu. Zbylé mandáty se převáděly na celostátní úroveň (se stejnou klauzulí) a opět se užívala Hareova kvóta. Zbylé mandáty (stabilně se zde rozdělovalo dvanáct mandátů) pak byly ve čtvrtém skrutiniu přikázány nejsilnější straně.

tvzení lze dokumentovat i na výsledku posledních voleb do Bundestagu v roce 2005, kdy 79,2 procenta prvních hlasů bylo odevzdáno kandidátům dvou největších stran (38,4 procenta pro kandidáty SPD, 32,6 procenta pro kandidáty CDU a 8,2 pro kandidáty CSU).

¹⁰⁵ Viz Lijphart 1994: 42-45, Lebeda 2001: 445-446.

ČÁST DRUHÁ – ANALÝZA NASTAVENÍ STÁVAJÍCÍHO VOLEBNÍHO SYSTÉMU DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY

Stávající volební úprava byla v Poslanecké sněmovně projednávána na přelomu let 2001 a 2002¹⁰⁶, posléze ji schválil i Senát a po podpisu prezidenta republiky vstoupila v platnost jako zákon č.121/2002 Sb. Na základě této novely se konaly volby v roce 2002 i v roce 2006. Stávající úpravu sněmovní volební legislativy budu analyzovat pomocí hlavních proměnných, které jsou představeny v první části této práce. Krátce se ale navíc zastavím i u sekundárních proměnných označovaných jako charakter kandidátních listin, především u možnosti preferenčního hlasování, a přirozený práh.

Dvousetčlenná Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky je volena systémem poměrného zastoupení. Funkční období Sněmovny je čtyřleté, za určitých okolností a podmínek může být tato lhůta zkrácena, ale nesmí být delší. Poslanecká sněmovna je volena tajným hlasováním na základě rovného, přímého a všeobecného práva, v ČR neexistuje volební povinnost. Pro nabytí aktivního volebního práva (tj. práva volit) je třeba dosáhnout hranice osmnácti let věku (nejpozději ve druhý den voleb), být občanem ČR a být duševně způsobilý. Pro nabytí pasivního volebního práva (tj. práva být volen) se pouze posouvá věkový cenzus na jedenadvacet let, jinak jsou podmínky totožné s aktivním volebním právem.

Pro sněmovní volby se užívají vázané kandidátní listiny, které umožňují voličům udělit dva preferenční hlasy (do roku 1998 se udělovaly čtyři preferenční hlasy¹⁰⁷). Současné snížení počtu preferenčních hlasů došlo i ke snížení hranice potřebného zisku procent přednostních hlasů z původních deseti procent na sedm (navrhovány byly i tři procenta) - tzn., že získá-li nějaký kandidát sedm procent ze všech odevzdaných přednostních hlasů stranické kandidátní listině ve volebním kraji, připadne mandát přednostně tomuto kandidátovi. Podle Lebedy¹⁰⁸ byl vliv přednostního hlasování

¹⁰⁶ Toto projednávání bylo vyvoláno skutečností, že většinu základních parametrů („opozičně-smluvní“) volební reformy z roku 2000 zrušil 24. 1. 2001 Ústavní soud (nález vydán pod č. 64/2001 Sb.). Zbýlé torzo bylo samostatně nepoužitelné, čímž byly politické strany nuceny k nové dohodě na úpravu volebních pravidel tak, aby se podle nich mohly konat parlamentní volby v polovině roku 2002.

¹⁰⁷ Počet preferenčních hlasů je jedním z parametrů „opozičně-smluvní“ reformy, který Ústavní soud nezrušil. Taková úprava byla zcela logickým důsledkem navýšení počtu volebních obvodů, které měly mít nejčastěji pět až šest poslanců. V takových obvodech by čtyři preferenční hlasy představovaly až příliš velký vliv voličů, a tak došlo ke snížení jejich počtu na dva. Protože Ústavní soud toto ustanovení nezrušil, neměli ani samotní poslanci zájem na tom, aby se tato úprava měnila a dva preferenční hlasy byly zachovány i pro úpravu z roku 2002, ačkoli průměrná velikost volebních obvodů je dvojnásobná.

¹⁰⁸ Lebeda 2004a: 243.

ve volebním systému devadesátých let minimální¹⁰⁹, přičemž tento nepatrný vliv přetrvává dodnes. Došlo sice ke snížení potřebné hranice ke zvolení preferenčními hlasy o třicet procent, současně se ale snížil i počet udělovaných preferenčních hlasů o polovinu, čímž se snížení potřebné hranice rozměnilo.

V prozatím posledních sněmovních volbách v roce 2006 bylo celkem uděleno 1 918 754 přednostních hlasů¹¹⁰ (to je asi o 40 000 více než v roce 2002). Výše popsanou podmínku, nutnou ke zvolení pomocí přednostních hlasů, splnilo celkem čtyřicet dva kandidátů, v šestatřiceti případech šlo ale o kandidáty, kteří by byli zvoleni i tehdy, pokud by jim přednostní hlas udělen nebyl¹¹¹. Pouze šest kandidátů se tak do Sněmovny dostalo pomocí přednostních hlasů¹¹².

Volí se ve čtrnácti volebních obvodech (česká volební legislativa užívá pro volební obvod termín „volební kraj“), které teritoriálně odpovídají vyšším územně samosprávným celkům (tj. krajům). Do roku 1998 se volilo v osmi volebních obvodech¹¹³, „opozičně-smluvní“ volební reforma z roku 2000 zaváděla pětatřicet volebních obvodů¹¹⁴. Počet mandátů přidělovaných v jednotlivých volebních krajích závisí na počtu voličů a volební účasti v konkrétním volebním obvodu¹¹⁵ (za I. ČSR byl konkrétní počet mandátů v jednotlivých volebních krajích určen zákonem podle počtu

¹⁰⁹ V roce 1996 byl pomocí přednostních hlasů zvolen jediný kandidát, v roce 1998 pak jen dva kandidáti.

¹¹⁰ Podrobně se preferenčním hlasováním ve sněmovních volbách 2006 zabývá [Kyloušek 2006].

¹¹¹ To je dáno zejména tím, že největší množství preferenční hlasů dostávají lidé kandidátních listin - z oněch 36 kandidátů bylo 28 kandidátů lidry listin. To lze dokumentovat i na pořadí obdržených preferenčních v rámci celé ČR: nejvíce jich obdržel Topolánek (1. na listině v Praze), následován Paroubkem (1. na kandidátce v Ústí), Zaorálkem (1. v Moravskoslezském kraji), Sobotkou (1. v Jihomoravském), Gandalovičem (1. v Ústí), Rathem (1. v Praze), Talmanovou (3. v Praze), Jandákem (1. v Jihočeském), Římanem (1. v Moravskoslezském) atd.

¹¹² Zde si dovoluji připomenout případ komunistického kandidáta Václava Exnera (3. na pražské kandidátce), který se oproti očekávání (očekávalo se, že KSČM by se získáním minimálně tří mandátů v Praze neměla mít žádné problémy, ale nakonec získala jen dva) objevil na prvním nevolitelném místě. Díky preferenčním hlasům se však posunul na volitelné místo, spolu s dvojkou na kandidátní listině Dolejšem se jim pak podařilo sesadit lidra kandidátky Františka Beneše, který se do Sněmovny nedostal. Nutno dodat, že to byli právě komunističtí voliči, kteří se postarali o nejvíce posunů na volitelná místa, a sice o čtyři (jeden se povedl ještě voličům ODS a jeden voličům ČSSD). Oproti tomu lze postavit případ voličů KDU-ČSL, kteří se asi nejvíce ztotožnili s předloženými kandidátními listinami, a podmínku ke zvolení pomocí preferenčních hlasů splnilo dvanáct ze třinácti jejich zvolených kandidátů. Výjimku představoval poslanec Hovorka (druhý na kandidátce ve Zlínském kraji).

¹¹³ V nejmenších z nich se udělovalo čtrnáct mandátů (Jihočeský) a šestnáct či sedmnáct mandátů (Západočeský), naproti tomu v největších se rozdělovalo třicet sedm mandátů (Severomoravský) a čtyřicet jedna mandátů (Jihomoravský).

¹¹⁴ Mělo jít o dva čtyřmandátové, čtrnáct pětimandátových, čtrnáct šestimandátových obvodů, dva sedmimandátové a tři osmimandátové volební obvody.

¹¹⁵ Počet mandátů přidělovaných v konkrétním volebním kraji se určuje pomocí Hareovy kvóty, přičemž zbylé mandáty se přidělí metodou nejvyšších zbytků. Tzn. celkový počet odevzdaných platných hlasů se vydělí celkovým počtem poslanců, čímž vznikne republikové mandátové číslo. Republikovým mandátovým číslem se pak dělí odevzdané platné hlasy v jednotlivých volebních krajích, vzniklé číslo je počet mandátů připadnuvších konkrétnímu kraji. Takto ale nejsou rozděleny všechny mandáty, a tak se

obyvatel, avšak bez ohledu na konkrétní volební účast v jednotlivých krajích). Velikost volebních obvodů je značně rozkolísaná, máme jeden malý volební obvod (Karlovarský), tři střední (Liberecký, Pardubický a Vysočina¹¹⁶) a deset velkých, přičemž v nejmenším kraji se rozděluje pět a v největším (Praha) pětadvacet mandátů (viz tab. 2).

Tab. 2 Velikost volebních obvodů při volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Volební kraj	Volby 2002	Volby 2006
Praha	25	25
Jihomoravský	23	23
Moravskoslezský	23	23
Středočeský	23	23
Ústecký	14	14
Jihočeský	12	13
Olomoucký	12	12
Zlínský	12	12
Královéhradecký	11	11
Plzeňský	11	11
Vysočina	11	10
Pardubický	10	10
Liberecký	8	8
Karlovarský	5	5

Průměrná velikost volebního obvodu je tedy 14,3 mandátů na volební obvod (v devadesátých letech byl průměr dvacet pět mandátů na obvod, podle reformy z roku 2000 byl průměr 5,71 mandátu na obvod)¹¹⁷. Takováto rozkolísanost velikosti volebních obvodů přesto není v západních demokraciích žádnou výjimkou¹¹⁸. Je to důsledek snahy respektovat správní členění státu. Dokonce se setkáváme i se situací, kdy se volí proporčně většinou v poměrně velkých volebních obvodech, přesto se v některých

sestupně seřadí zbytky dělení. Kolik zbývá přikázat mandátů krajům, tolik krajů s nejvyšším zbytkem se vybere, a těmto krajům je přikázáno po jednom dalším mandátu.

¹¹⁶ Jak je vidět z tabulky 2, kraj Vysočina se v roce 2002 se svými jedenácti rozdělovanými mandáty řadil již mezi velké kraje, ačkoli v roce 2006 se již se svými deseti mandáty řadí mezi kraje středně velké. Z tabulky 2 je zřejmé, že kraj Vysočina získal mandát v roce 2002 (ve srovnání s rokem 2006) na úkor Jihočeského kraje. Důvodem toho byla výrazně nadprůměrná volební účast na Vysočině (62,45 procenta), nejvyšší mezi kraji v roce 2002 vůbec, a naopak průměrná volební účast v Jihočeském kraji (58,11 procenta). V roce 2006 již rozdíl ve volební účasti mezi oběma kraji činil jen dvě procenta (67,61 procenta na Vysočině a 65,36 procenta v Jihočeském kraji), naopak skutečně jen nepatrnou roli sehrála skutečnost, že k Jihočeskému kraji se připočetlo 6 702 hlasů odevzdaných v zahraničí.

¹¹⁷ Ačkoli se tradičně udává průměrná velikost volebního obvodu, dovolím si na tomto místě uvést i střední hodnotu (medián) velikosti volebního obvodu, která spolu s průměrem napoví o velikostech volebních obvodů více. V devadesátých letech byl medián velikosti volebního obvodu 22,5 mandátu na obvod (1996), respektive dvacet tři mandátů na obvod (1998), podle „opozičně-smluvní“ úpravy by se medián snížil na šest mandátů na volební obvod a dnes odpovídá dvanácti mandátům na volební obvod.

¹¹⁸ Lebeda [2004a: 242] tady ovšem připomíná, že řada těchto zemí ovšem užívá více skrutinií, aby došlo k setření rozdílů v proporcionalitě jednotlivých volebních obvodů.

obvodech v tomtéž volebním systému uděluje jediný mandát (např. Švédsko, Finsko, Švýcarsko, Řecko, Portugalsko, Španělsko).

Jedním z důsledků různé velikosti volebních krajů je rozdílná procentuální hranice přirozených prahů v těchto obvodech (viz tab. 3). S tímto jevem se samozřejmě setkáváme i v ČR a je to jeden z kritizovaných prvků české volební legislativy, který byl navíc několikrát napaden v rámci stížnosti na neplatnost voleb i u Nejvyššího správního soudu (viz níže).

Tab. 3 Hranice přirozených prahů v konkrétních volebních krajích v roce 2002 a 2006¹¹⁹

Volební kraj	Volby 2002		Volby 2006	
	Absolutní čísla ¹²⁰	Procenta	Absolutní čísla ¹²¹	Procenta
Praha	19 843	3,38 %	22 659	3,45 %
Středočeský	20 062	3,73 %	23 826	3,84 %
Jihočeský	17 819	6,13 %	20 634	6,12 %
Plzeňský	16 694	6,43 %	20 289	7,02 %
Karlovarský	14 958	12,35 %	20 323	14,82 %
Ustecký	19 537	5,84 %	22 149	5,97 %
Liberecký	17 087	9,02 %	20 912	9,70 %
Královéhradecký	18 370	6,87 %	19 893	6,72 %
Pardubický	18 726	7,64 %	22 567	8,24 %
Vysočina	16 728	6,56 %	20 240	7,33 %
Jihomoravský	19 234	3,49 %	22 621	3,72 %
Olomoucký	20 264	6,78 %	23 666	7,09 %
Zlínský	18 371	6,49 %	20 832	6,51 %
Moravskoslezský	19 823	3,61 %	22 489	3,69 %

Z tabulky 3 je zřejmé, že ve čtyřech největších krajích se hranice přirozeného prahu pohybuje na hranici mezi třemi a čtyřmi procenty, ve většině krajů pak je hranice přirozeného prahu od okolo šesti procent do zhruba osmi procent, jen dva kraje pak mají hranici přirozeného prahu vyšší – Karlovarský, který se pohybuje mezi dvanácti a patnácti procenty, a Liberecký, který má přirozený práh mezi devíti a deseti procenty. Z toho je zřejmé, že hranice přirozeného prahu v jednotlivých krajích závisí nejen na volební formuli a velikosti volebního obvodu, ale i na počtu stran ve skrutiniu a poměru hlasů, které tyto strany obdržely (jak ostatně napovídá i Rokkanův vzorec pro výpočet přirozeného prahu uvedený výše). Méně významnou roli pak hraje množství propadlých hlasů, tedy hlasů, které byly odevzdány pro ty politické strany, které nepostoupily do skrutinia. Je zřejmé, že s rostoucím množstvím propadlých hlasů dochází k větší deformaci proporcionality výsledku, což má dopad i na hranice přirozených prahů. Jak napovídá tabulka 3, v roce 2002, kdy propadlo zhruba dvakrát více hlasů než v roce 2006, se volebních prahů v absolutních číslech pohyboval mezi 14 958 hlasů

¹¹⁹ Vlastní výpočty autora.

¹²⁰ Výsledky dělení D'Hondtovými děliteli zaokrouhleny na celá čísla.

(Karlovarský kraj) a 20 264 hlasů (Olomoucký kraj). Naopak v roce 2006 je rozptýl pouze 19 893 (Královéhradecký kraj) až 23 826 hlasů (Středočeský kraj). Jinými slovy, s rostoucím počtem ztracených hlasů roste deformace proporcionality volebního výsledku, a tím také roste rozptýl přirozených prahů v jednotlivých krajích¹²².

Všechny poslanecké mandáty se rozdělují v jediném skrutiniu pomocí D'Hondtova dělitele (v devadesátých letech se užíval systém dvou skrutinií, přičemž mandáty se rozdělovaly pomocí Hagenbach-Bischoffova kvóra, respektive Hagenbach-Bischoffova kvóra a metody nejvyšších zbytků ve druhém skrutiniu, „opozičně-smluvní“ reforma zaváděla tzv. Koudelkova dělitele, přičemž všechny mandáty měly být rozděleny v jediném skrutiniu). Pro postup do skrutinia se požaduje překonání celostátní¹²³ pětiprocentní uzavírací klauzule v případě samostatné kandidatury, desetiprocentní pro kandidaturu koalice dvou subjektů, patnáctiprocentní pro kandidaturu tří subjektů a dvacetiprocentní hranice pro kandidaturu čtyř a více subjektů¹²⁴ (v devadesátých letech i v „opozičně-smluvním“ návrhu volební reformy byla rovněž stanovena pětiprocentní klauzule pro samostatně kandidující subjekt, tzv. aditivní klauzule pro koalice je konstruktem „opozičně-smluvní“ reformy¹²⁵, zatímco

¹²¹ Výsledky dělení D'Hondtovými děliteli zaokrouhleny na celá čísla.

¹²² Ačkoli z procentuálních výsledků se může zdát, že tomu tak není (v roce 2002 rozptýl 3,38 procenta ve volebním kraji Praha až 12,35 procenta v Karlovarském kraji, 2006 rozptýl 3,45 procenta v Praze až 14,82 procenta v Karlovarském kraji). Je však třeba si uvědomit, že absolutní čísla mají výrazně vyšší vypovídací hodnotu, na rozdíl od procentuálních výsledků, které jsou - vzhledem k rozdílné velikosti jednotlivých volebních obvodů - nepoužitelné pro srovnávání mezi jednotlivými volebními obvody.

¹²³ Zde si dovoluji zdůraznit, že jde o celostátní klauzuli a nikoli o klauzuli na úrovni volebních krajů. Důvodem, který mě k tomu vede, je skutečnost, jak byly interpretovány volební výsledky v médiích. Za příklad si můžeme vzít Volební studio České televize, které informovalo o výsledcích způsobem, který mohl vzbudit nesprávné zdání, že je uzavírací klauzule stanovena na úrovni jednotlivých volebních krajů.

¹²⁴ Aditivní klauzule je dědictvím „opozičně-smluvní“ volební reformy, kterou Ústavní soud jako jeden z mála parametrů nezrušil, protože zůstal ve volební legislativě zachován dodnes. Ústavní soud označil aditivní klauzuli za účelové, ale nikoli neústavní řešení, a tak jej neshledal za nutné zrušit. Tím však umožnil možnost deformace volebního výsledku propadnutím až 19,9 procenta hlasů. Naproti tomu byl soud znepokojen hranicí přirozeného prahu, 14,69 procenta (podle výpočtů Ústavního soudu). Více k rozhodnutí Ústavního soudu publikovaném od číslem 64/2001 Sb. viz např. [Filip 2004b; Kubát 2001; Kubát 2004a]. Bez zajímavosti ovšem není, že otázkou omezovací klauzule se Ústavní soud zabýval již v roce 1997 (nález publikován jako č. 88/1997 Sb.). Tehdy došel Ústavní soud k závěru, který podle mého názoru nebyl v roce 2001 zohledněn: „Existenci omezovací klauzule je třeba v každém případě podmiňovat pouze závažnými důvody, přičemž stoupající hranice omezovací klauzule je odůvodnitelná zvláště intenzivní závažností. Je třeba vůbec poznamenat, že zvyšování hranice omezovací klauzule nemůže být neomezené, takže např. desetiprocentní klauzuli lze již považovat za takový zásah do proporcionalního systému, který ohrožuje jeho demokratickou substanci. Je proto třeba vždy poměřovat, zda toto omezení rovnosti volebního práva je minimálním opatřením nezbytným pro zajištění takové míry integrace politické reprezentace, jež je nutná k tomu, aby složení zákonodárného sboru umožnilo formaci většiny nebo většin potřebných pro přijetí rozhodnutí a pro vznik vlády opřené o parlamentní důvěru. I pro omezovací klauzuli platí zásada minimalizace státního zásahu v poměru ke stanovenému cíli“. V roce 2001 však k tomuto poměřování, zdá se, nedošlo, jinak by, podle mého názoru, musela být aditivní klauzule z textu volebního zákona rovněž Ústavním soudem zrušena.

¹²⁵ Do textu „opozičně-smluvní“ volební reformy byla navržena až v jejím druhém sněmovním čtení poslancem ODS Janem Vidímem.

v devadesátých letech se uplatňovala stupňovitá klauzule pro koalice – sedmiprocentní klauzule pro dvoukoalice, devítiprocentní pro trojkoalice a jedenáctiprocentní pro čtyřkoalice a koalice složené z více stran, pouze při volbách Federálního shromáždění a České národní rady v roce 1990 byla stanovena jednotná pětiprocentní klauzule pro všechny kandidující subjekty bez ohledu na to, zda jde o koalice či samostatně kandidující politickou stranu nebo hnutí)¹²⁶.

¹²⁶ O vývoji volebních pravidel vztahujících se k umělé uzavírací klauzuli v Československu a České republice po roce 1989 pojednává například Bardák 2002.

ČÁST TŘETÍ – NEDOSTATKY STÁVAJÍCÍ ÚPRAVY

VOLEBNÍHO SYSTÉMU

Existuje značné množství kritik stávajícího volebního systému, já se nicméně zaměřím jen na některé z nich.

3.1 Přirozené prahy

Po volbách v roce 2006 se asi nejdiskutovanějším tématem ve vztahu k výsledkům voleb stala skutečnost, že Strana zelených získala za 6,29 procenta voličských hlasů šest mandátů, zatímco třeba KDU-ČSL za 7,22 procenta voličských hlasů třináct poslaneckých mandátů. Příčinou této nesrovnalosti je ale skutečnost, že Strana zelených dokázala získat mandát pouze v pěti největších krajích (v Praze dokonce dva), jinde ale její podpora nebyla taková, aby přesáhla hranici přirozeného prahu v konkrétním volebním kraji¹²⁷. Naproti tomu KDU-ČSL měla lépe (více nerovnoměrně) rozloženou podporu voličů a mandát získala v deseti volebních krajích (nezískala jej v Plzeňském, Karlovarském, Ústeckém a Libereckém kraji). Některá kritika šla ještě dál, když poukazovala na skutečnost, že lidovci v Praze nevybojovali sice ani pět procent hlasů (to jest hranice uzavírací klauzule), nicméně Cyril Svoboda se stal poslancem, zatímco kandidátka Strany zelených v Libereckém kraji získala téměř desetinu hlasů, ale její líder Petr Pávek na mandát nedosáhl. Na základě této logiky ostatně napadl i sám Petr Pávek výsledky voleb u Nejvyššího správního soudu. Tento argument se stal oblíbeným (zejména u médií) ukazatelem nespravedlnosti volebního systému, když se poukazuje na to, že KDU-ČSL získala v Praze mandát při zisku 4,84 procenta všech odevzdaných platných hlasů voličů, zatímco Strana zelených nedosáhla na mandát v Libereckém kraji přesto, že zde získala 9,58 procenta všech odevzdaných platných hlasů voličů. Zapomíná se při tom ale na skutečnost, že v Praze bylo odevzdáno 656 495 platných hlasů, zatímco v Libereckém kraji pouze 215 510. Pokud opustíme iluzorní svět percentuálních výsledků a porovnáme absolutní počty hlasů, zjistíme, že KDU-ČSL získala mandát v Praze za 31 820 hlasů (k zisku posledního mandátu v Praze by bylo třeba získat 22 659 hlasů), zatímco Strana zelených jej v libereckém kraji nezískala, protože zde získala jen 20 646 hlasů (poslední mandát se v Libereckém kraji uděloval

¹²⁷ Je ale pravda, že hned v několika krajích Straně zelených utekl mandát jen těsně: V Jihočeském kraji chybělo 711 hlasů, aby zelení získali poslední mandát, v Libereckém kraji to bylo 266 hlasů a vrcholem zmaru se ukázal být kraj Královéhradecký, ve kterém stačilo o 75 hlasů víc a Strana zelených by brala mandát.

za průměr 20 912 hlasů na mandát). Optikou absolutních čísel, která ostatně mají na rozdíl od procentuálních srovnání napříč jednotlivými volebními kraji (vzhledem k jejich rozdílné velikosti) skutečnou vypovídací hodnotu, je zřejmé, že k žádné nespravedlnosti nedošlo, naopak problematické by bylo, kdyby dnes v Poslanecké sněmovně seděl Petr Pávek, nikoli však Cyril Svoboda.

Zastavme se ještě na chvíli u stížnosti kandidáta za Stranu zelených a lídra liberecké kandidátní listiny zelených Petra Pávka na neplatnost voleb. Petr Pávek se dožadoval svého mandátu na základě procentuálního zisku Strany zelených v Libereckém kraji a vzhledem ke stanovené hranici uzavírací klauzule, naopak absolutní počet odevzdaných hlasů pro Stranu zelených v Libereckém kraji vůbec nebral v potaz. Pokud by však tak učinil, viděl by, že Strana zelených v Libereckém kraji v roce 2006 získala „pouze“ 20 646 hlasů, ale poslední mandát se zde přiděloval za 20 912 hlasů¹²⁸. Navíc Petr Pávek byl nespokojen, ačkoli de facto podle počtu odevzdaných hlasů bylo před ním hned několik poslanců, kteří nezískali mandát – Pávek byl až dvanáctým nezvoleným kandidátem v pořadí podle počtu voličských hlasů v celorepublikovém měřítku (viz tab. 4).

Tab. 4 Podíly hlasů, které nevedly k zisku mandátu¹²⁹

Kraj	Strana	Kandidát	Podíl hlasů
Jihomoravský	ČSSD	Zuzana Brzobohatá	22 291,00
Středočeský	ODS	Miroslav Jeník	22 092,00
Moravskoslezský	KDU-ČSL	Josef Vicha	21 926,00
Praha	ČSSD	Jan Dufek	21 851,71
Ústecký	ODS	Radek Reindl	21 727,50
Moravskoslezský	ODS	Libor Nowak	21 445,63
Moravskoslezský	KSCM	Karel Vymětal	21 300,25
Středočeský	ČSSD	Zdeněk Kotouš	21 178,56
Praha	ODS	Jiří Janeček	21 148,27
Jihomoravský	KSCM	Vojtěch Adam	20 921,75
Jihomoravský	ODS	Jaroslav M. Pařík	20 753,22
Liberecký	SZ	Petr Pávek	20 646,00
Moravskoslezský	ČSSD	Zdeněk Besta	20 615,17

Aby byla zachována korektnost argumentace, je ovšem třeba přiznat, že byli rovněž zvoleni čtyři kandidáti, na které připadlo ještě menší množství hlasů, než které získal Petr Pávek, respektive Strana zelených v Libereckém kraji (viz tab. 5).

¹²⁸ Viz s. 29, tab. 3.

Tab. 5 Podíly hlasů, které ještě vedly ke zvolení¹³⁰

Kraj	Strana	Kandidát	Podíl hlasů
Královéhradecký	KDU-ČSL	Jiří Hanuš	19 893,00
Plzeňský	KSCM	Karel Sídlo	20 289,00
Karlovarský	KSCM	Pavel Hejda	20 323,00
Jihočeský	ODS	Jaroslav Klein	20634,00

Ve věci stížnosti Petra Pávka Nejvyšší správní soud mj. konstatoval, že rozdělení volebního území na čtrnáct krajů není nahodilé a svévolné (nejde tedy o gerrymandering), ale má svou nezpochybnitelnou logiku – je jedním z projevů decentralizace, a že D’Hondtova metoda je běžná v proporčních systémech, je v zásadě neutrální (s odkazem na Tomáše Lebedu¹³¹), pomáhá velkým stranám jen mírně, k jejich výraznějšímu zvýhodnění dochází u malých obvodů kolem pěti mandátů. Přesto byl D’Hondtův dělitel do volebního systému zaveden v reformě volebního systému z roku 2002 mj. proto, aby posílil velké strany a umožnil tak snazší dosahování funkčních většin. To se ale v praxi zatím nedaří (zřejmě to je zejména na výsledku sněmovních voleb v roce 2006), příčinu je třeba hledat ve skutečnosti, že D’Hondtův dělitel posiluje velké strany na úkor svých koaličních partnerů¹³².

Jedním z návrhů, který se objevuje v diskusi o volební reformě a který má posílit vládu, je zavedení bonusových mandátů pro vítěznou politickou stranu¹³³. Osobně bych ovšem takovou variantu preferoval v situaci bipolárního uspořádání, v němž by volební bonus získávala vítězná strana, která do voleb vstupovala v rámci konkrétního bloku. Naopak v situaci České republiky, kdy se osud vládních koalic dohaduje teprve v povolebním období, může taková úprava být dokonce na škodu. A sice ve chvíli, kdy by zvítězila politická strana, která ovšem zrovna nebude schopna uzavřít koalici s jinou politickou stranou, a tato strana by získala bonus pro vítěze, aniž by dosáhla nadpoloviční většiny mandátů, a nebyla by tedy schopna sestavit vládní většinu. V takové situaci je ztíženo ustavení vládní většiny i pro druhou stranu v pořadí za předpokladu, že tu máme středně silnou stranu s nulovým koaličním potenciálem. Představme si hypotetickou situaci: sto devadesát mandátů se obsazuje ve čtrnácti

¹²⁹ Podle Čaloud, Matušková 2006: 169, tab. 2; a vlastní výpočty.

¹³⁰ Podle Čaloud, Matušková: 170, tab. 3; a vlastní výpočty.

¹³¹ Lebeda 2000: 245.

¹³² To je ostatně zřejmé z poz. 116 (viz výše).

¹³³ To je ostatně podle Tomáše Dolanského [2006] rovněž podstatou volební reformy, kterou v současnosti připravuje ministerstvo spravedlnosti a která má tři varianty – deset bonusových mandátů, nebo nula (za padesát procent hlasů) až deset (za třicet procent hlasů) bonusových mandátů podle procentuálního zisku hlasů vítězná strana, nebo třetí varianta, která ovšem není z článku jasná, ale má vést k posílení vítězná strany na úkor strany druhé. Ministerstvo spravedlnosti ale následně informace z tohoto článku dementovalo.

volebních krajích za užití D'Hondtova dělitele, deset mandátů je bonus pro vítěze voleb, k tomuto modelu užijí výsledky sněmovních voleb 2006. V naší hypotetické situaci se Strana zelených přihlásí k levicovému bloku a odmítne vytvořit vládní koalici s ODS. KDU-ČSL je ochotna stát se členem koaliční vlády spolu s ODS a v případě potřeby je připravena vyjednávat i s ČSSD. Ovšem obě malé strany odmítají jakoukoli spolupráci s komunisty, jakožto i podporu vlády komunistickými poslanci. Výsledky voleb 2006 přepočtené podle výše uvedeného modelu by vypadaly následovně¹³⁴: ODS 88 mandátů (78+10), ČSSD 71 mandátů, KDU-ČSL 10 mandátů, KSČM 25 mandátů, Strana zelených 6 mandátů. Koalice ODS, KDU-ČSL tedy s 98 mandáty nedosáhne na většinu ve Sněmovně, podobně koalice ČSSD, KDU-ČSL a SZ by měla jen 87 mandátů a ani případná spolupráce ČSSD, KSČM by nevytvořila sněmovní většinu. Podobná situace by se ale opakovala i ve volbách 2002 přepočtených modelem s bonusovými hlasy a za situace, že vítězná strana nenajde koaličního partnera. Kdyby se Koalice přimkla k ODS a odmítla vstoupit do vlády s ČSSD a KSČM by měla nulový koaliční potenciál a nebyla přijatelným partnerem pro ČSSD, pak by se ani 2002 nepodařilo tímto systémem sestavit většinovou vládu. ČSSD by obdržela 77 mandátů, ODS 55 mandátů, Koalice 30 mandátů a KSČM 38 poslaneckých mandátů. Ani bonusové hlasy pro vítěze voleb nemusí v České republice vést k bezproblémovému ustavení většinové vlády.

Další problém by představovala situace, za které by bonusové mandáty obdržela nejsilnější strana ve volbách, která by ovšem nedokázala sestavit většinovou vládu, a většinovou vládu by tak sestavila druhá nejsilnější strana. V takovém případě by byla opozice posílena o ony bonusové mandáty, aniž by bonusové mandáty přispěly k jednoduššímu ustavování vládní většiny. Taková situace směřuje, zcela evidentně, proti logice zavedení bonusových mandátů, a jeví se tedy jako kontraproduktivní, neboť ztěžuje šance druhé nejsilnější strany na ustavení vládní většiny.

3.2 Aditivní klauzule

Další kritika je namířena proti nastavení aditivní klauzule. Jak již bylo řečeno výše, je to nástroj, se kterým se v konsolidovaných demokraciích nesetkáme a který ztěžuje volební spolupráci více politických stran. Do české volební legislativy se aditivní klauzule dostala v roce 2000 a protože ji Ústavní soud nezrušil, zůstává zde přítomna dodnes. Příčinu jejího vzniku je možné pochopit pouze dobovou optikou „opozičně-smluvních“ časů. V reakci na tzv. „opoziční smlouvu“ ODS a ČSSD vznikl

¹³⁴ Vlastní výpočty autora.

1. září 1998 projekt Čtyřkoalice, tj. volné spojení Unie svobody, KDU-ČSL, Demokratické unie a ODA, které byly připraveny jít do dalších voleb se společnou kandidátkou. Pokud by zůstalo zachováno původní nastavení uzavírací klauzule pro koalice, stačilo by takovému subjektu ve volbách překonat jedenáct procent hlasů, aby postoupil do skrutinia, což nepředstavovalo pro Čtyřkoalici problém. Z pohledu obou velkých („opozičně-smluvních“) stran však hrozilo, že by se toto uskupení mohlo stát nejsilnějším subjektem ve volbách. A tak byla navržena změna uzavírací klauzule pro volební koalice tak, že ona pětiprocentní hranice se násobí počtem stran, které koalici tvoří (horní hranice stanovena na dvacet procent). Za tohoto nastavení však již Čtyřkoalice neměla jistotu postupu do skrutinia. Následovalo vyloučení ODA ze Čtyřkoalice a sloučení Unie svobody s Demokratickou unií¹³⁵ - Čtyřkoalice se přejmenovala na Koalice. Šlo tedy o účelovou úpravu, která měla oslabit a rozviklat projekt Čtyřkoalice, což se také nakonec povedlo¹³⁶.

Stávající nastavení uzavírací klauzule pro volební koalice není podle mého názoru nijak přínosné a bylo by vhodné ho odstranit, popřípadě zmírnit (například do podoby z devadesátých let). Argumentace, že se vlastně jedná o kandidaturu více stran, a tak je v pořádku, aby musela takováto koalice splnit jednoduchou uzavírací klauzuli (pět procent) tolikrát, kolik stran seskupuje, nemůže obstát. Při následné alokaci také tato koalice nedostává tolikrát více mandátů, kolik seskupuje stran. Je tedy zvláštní, že ačkoli při alokaci mandátů jsou uplatňována na takovouto koalici stejná pravidla jako na samostatně kandidující politickou stranu (navíc oba subjekty předkládají v jednotlivých krajích jednu kandidátní listinu), pro vstup do skrutinia jsou pravidla rozdílná.

3.3 Preferenční hlasování

Jak již bylo uvedeno výše, stávající nastavení mechanismu preferenčního hlasování nemá výrazný vliv na to, jací kandidáti se do Sněmovny dostanou – většinou se tam dostanou lidé, které vybrala politická strana. Voliči mají jen nepatrný vliv na

¹³⁵ Podrobněji se vývojem projektu (Čtyř)koalice zabývá Pavel Šaradín [2002a: 15-17].

¹³⁶ Na druhou stranu je třeba přiznat, že silná středová volební koalice by mohla být podrobena kritice optikou Duvergerova paradoxu středu [Duverger 1982: 282-283, Duverger 1988: 191; podle Novák 1998a: 16-17]. Paradox středu říká, že je-li u moci silná středová strana, popř. silná středová aliance, pak je taková vláda obvykle odsouzena k bezmoci a pomalu opotřebovává základy režimu. Je-li naopak střed zlomen bipolárním systémem, je pak pravicová i levicová vláda za normálních okolností nucena provádět umírněnou, centristickou politiku, nechce-li v příštích volbách ztratit své voliče. Jinými slovy, je lépe vládnout ve středu, než vládnout středem. Existence relevantní (silné) středové strany má, podle Duvergera, neblahý dopad na stranický systém – odstředivý a polarizující (v tom se Duverger shoduje podle Nováka [1998: 16-17, poz. 27] se Sartorim). Duverger pak vidí tento negativní účinek ve zvýšení bezmocnosti vlády, zatímco Sartori naopak za hlavní důsledek považuje zesílení polarizace.

volbu konkrétních poslanců, což je dáno jednak nízkým množstvím preferenčních hlasů, jednak poměrně vysokou hranicí stanovenou pro zvolení pomocí preferenčních hlasů.

Další kritika na adresu preferenčního hlasování je namířena proti skutečnosti, že bez ohledu na velikost volebního kraje mají všichni voliči stejné podmínky k volení preferenčními hlasy¹³⁷. Tedy volič v Praze má, ačkoli vybírá z šestatřiceti poslanců, jen dva preferenční hlasy a platí ona sedmiprocentní klauzule, stejně jako volič v Karlovarském kraji, který vybírá jen maximálně ze čtrnácti kandidátů. Tím má kandidát v Karlovarském kraji výrazně vyšší pravděpodobnost, že bude zvolen prostřednictvím preferenčních hlasů (dvaapůlkrát až třikrát vyšší), než kandidát v Praze¹³⁸. Obecně tedy platí, že čím menší kraj, tím větší pravděpodobnost na zvolení kandidáta prostřednictvím preferenčních hlasů. Tím, zdá se, je částečně ohrožen princip rovnosti volebního práva, respektive rovnosti pasivního volebního práva.

Tomáš Lebeda¹³⁹ navrhuje dvě možnosti, jak se se zmíněnou kritikou vypořádat: jako méně optimální řešení navrhuje stanovit proměnlivé počty preferenčních hlasů v závislosti na rozsahu kandidátní listiny, za lepší variantu pak považuje stanovit proměnlivou percentuální hranici nutnou pro postup kandidáta směrem vzhůru na kandidátní listině. Já se osobně přikláním ke druhé variantě, naopak první varianta se mi zdá nevhodná. Budeme-li totiž argumentovat principem rovnosti volebního práva, pak sice rozlišením počtu preferenčních hlasů v závislosti na velikosti obvodu narovnáme pravděpodobnost zvolení prostřednictvím přednostního hlasování, současně ale bude narušena rovnost volebního práva na straně voličů, neboť například volič v Praze rázem získal možnost preferovat pět až šest kandidátů na listině, zatímco volič v Karlovarském kraji by mohl posouvat na listině pouze dva kandidáty. Navíc by to mohlo být pro některé voliče komplikované, ti by se buď raději vzdali preferenčního hlasování, nebo by lístek neupravili v souladu se zákonem, a jejich preferenční hlasy by tak nebyly započítávány. Takováto úprava je tedy nevyhovující. Naproti tomu stanovení proměnlivé percentuální hranice, které je nutné dosáhnout ke zvolení prostřednictvím preferenčního hlasování, se zdá být uspokojivé. Jednak dojde k narovnání pravděpodobnosti zvolení jednotlivých kandidátů na základě preferenčního hlasování

¹³⁷ Např. Lebeda 2004a: 243-244.

¹³⁸ Maximální počty kandidátů na kandidátních listinách v jednotlivých krajích ve sněmovních volbách 2006 (řazeno sestupně): kraj Praha 36, Moravskoslezský 36, Středočeský 34, Jihomoravský 34, Ústecký 26, Olomoucký 23, Jihočeský 22, Zlínský 22, Plzeňský 20, Královéhradecký 20, Vysočina 20, Pardubický 19, Liberecký 17, Karlovarský 14.

¹³⁹ Lebeda 2004a: 244-245.

při srovnání mezi jednotlivými volebními kraji, současně ale nebude narušena rovnost volebního práva mezi voliči.

3.4 Počet poslanců

Rovněž možnost změny počtu poslanců se ukázala být zajímavým tématem po sněmovních volbách v roce 2006. Stalo se tak v reakci na „patový“ výsledek voleb. Myšlenka změny počtu poslanců na lichý počet se stala oblíbeným tématem novinářů hned poté, co ji krátce po sněmovních volbách 2006 vyslovil politolog Tomáš Lebeda. Lebeda došel k závěru, že jakýkoli volební systém, praktikovaný při sudém počtu poslanců, může vést k obdobné patové situaci, a tak s odkazem na švédskou reformu počtu poslanců z roku 1973 navrhl lichý počet poslanců¹⁴⁰.

Málokdo si ovšem uvědomuje, nakolik problematická taková změna může být. Miroslav Novák¹⁴¹ je toho názoru, že na půdě Sněmovny bude snazší prosadit zvýšení počtu poslanců na 201. Jak se ale pokusím ukázat níže, tak jednoduché by to zřejmě nebylo. Naopak voliči by jistě preferovali snížení počtu voličů, ať už o jeden mandát na 199, nebo ještě radikálněji třeba v podobě, kterou navrhovala ODS při jednáních o reformě volebního systému v roce 1999, tedy snížení počtu poslanců na 160 až 175.

Je zcela logické, že připravuje-li nějaká politická strana takto významnou úpravu legislativy, bude se přinejmenším snažit, aby sama sobě neuškodila. V tomto případě k určení dopadu případné úpravy počtu poslanců mohou posloužit výsledky voleb z roku 2002 a 2006, kdy se volilo stávajícím způsobem. Přepočteme-li skutečné výsledky voleb na situaci, v níž by se volilo 199 nebo 201 poslanců, zjistíme následující skutečnost. Pokud by se v roce 2002 snížil počet poslanců na 199, KSČM by ztratila jeden mandát (vládní koalice by tak měla 101 mandátů, zatímco na opozici by zbylo pouze 98 mandátů). Při této variantě by se totiž o jeden mandát snížil počet křesel přidělovaných ve Středočeském kraji, kde poslední mandát získala právě KSČM. Při zvýšení počtu mandátů na 201 by si jeden mandát navíc připsala ČSSD, neboť by se o mandát více rozdělovalo v Olomouckém kraji (poměr vlády a opozice by tak byl 102:99). Zajímavější výsledky by přinesla změna počtu poslanců v roce 2006 – při 199 poslancích by jeden mandát - v Praze, kde by se rozdělovalo 24 namísto 25 mandátů -

¹⁴⁰ Ve Švédsku se setkáváme s realitou jakýchsi dvou bloků: socialistického a nesocialistického, přičemž ten socialistický často sestavoval (menšinovou) vládu. V roce 1973 však nastala situace, že volby rozdělily mandáty mezi tyto dva bloky paritně po 175 mandátech. Švédská legislativa reagovala na tuto skutečnost snížením počtu mandátů o jeden na 349 mandátů (310 volených mandátů a 39 kompenzačních). Více o švédském politickém systému viz [Říchová 2004: 201-230].

¹⁴¹ Novák 2006.

ztratila ODS (stávající vládní koalice by tak měla 99 mandátů, zatímco ČSSD s KSČM by jich měly rovnou stovku), naproti tomu při změně na 201 mandátů by jeden mandát navíc - v Olomouckém kraji - získala ODS (vládní koalice by tak měla 101 mandátů, opoziční ČSSD s KSČM celkem 100 mandátů).

Jinými slovy, z výše uvedených modelů vyplývá, že v roce 2002 by změna počtu poslanců vedla k nepatrnému posílení pozice koaliční vlády. V případě posledních sněmovních voleb z roku 2006, ke kterým by se zcela jistě v případě snahy změnit počet poslanců upírala větší pozornost, by však změna počtu poslanců sehrála významnou roli v tom, jak bude vypadat vládní koalice. Protože každá politická strana bude mít snahu případnou úpravou počtu poslanců zlepšit své pozice, nebo alespoň nenahrávat hlavnímu soupeři, je zřejmé, že případný kompromis na změně počtu poslanců by bylo velmi složité nalézt.

3.5 Hlasování v zahraničí

„Opozičně-smluvní“ volební reforma zavedla možnost hlasovat v zahraničí. Po jejím zrušení Ústavním soudem byla možnost volit v zahraničí převzata i volební reformou z roku 2002. Hlasy voličů v zahraničí se přidělují na základě losu k jednomu ze čtrnácti volebních krajů – v roce 2002 byly hlasy takto přikázány Jihomoravskému kraji, v roce 2006 byl vylosován kraj Jihočeský. Ačkoli výše uvedený mechanismus bývá někdy kritizován, myslím si, že není třeba jej jakkoli měnit. Losem je zajištěna pro všechny kraje stejná pravděpodobnost přidělení zahraničního hlasování, navíc vzhledem k množství hlasů udělených v zahraničí (v roce 2002 to bylo 3 742 hlasů, v roce 2006 pak 6 702 hlasů) nevadí, že se výsledky hlasování v zahraničí výrazně liší od výsledků hlasování v jednotlivých volebních krajích.

Zatím se zdá nemožné ustavit pro voliče v zahraničí samostatný (jednomandátový) volební obvod (navíc by to bylo samo o sobě problematické rozhodnutí vzhledem k proporčnímu volebnímu systému, který se užívá) – ve volbách 2002 by se „poslední“ mandát uděloval za 14 958 hlasů, ale v zahraničí volilo jen 3 742 voličů, podobně v roce 2006 byl „poslední“ mandát udělen za 19 893 hlasů, ale v zahraničí volilo jen 6 702 voličů. Pokud by se hlasy v zahraničí přidělovaly nejmenšímu kraji, nic by se na volebním výsledku neměnilo ani ve sněmovních volbách v roce 2002, ani v roce 2006. Na Karlovarský kraj by nadále připadalo 5 mandátů, které

by byly rozděleny mezi strany ve stejném poměru, jako byly rozděleny ve skutečnosti¹⁴².

Mohly by se ale měnit počty mandátů připadajících na kraj, pokud by byl vylosován jiný kraj než tomu bylo ve skutečnosti. Pokud by v roce 2002 byl vylosován kraj Olomoucký, pak by se právě v Olomouci přidělovalo o mandát více, naopak jeden mandát by ztratil kraj Středočeský. V Olomouckém kraji by si o jeden mandát polepšila ČSSD, naopak ve Středočeském kraji by mandát ztratila KSČM. Tím by tedy došlo i k posílení vládní koalice. Ke změně počtu mandátů připadajících na volební obvod by došlo i v roce 2006. Pokud by byl vylosován jiný kraj než Jihočeský, Pardubický a Vysočina, pak by se o jeden mandát více rozdělovalo v Olomouckém kraji namísto Jihočeského, na celkovém výsledku voleb by se ale nic neměnilo, neboť v Jihočeském kraji by jeden mandát ztratila ODS, tatáž strana by ovšem mandát získal v Olomouckém kraji. Pokud by byly vylosovány Pardubický kraj nebo Vysočina, pak by se o mandát více rozděloval v těchto krajích. Na celkovém výsledku voleb by to ovšem opět nic neměnilo, neboť mandáty by opět ztrácela a získávala pouze ODS.

Luděk Belán¹⁴³ navrhuje změnu mechanismu započítávání zahraničních hlasů tak, že hlasy zahraničních voličů by měly být přikázány těm krajům, na jejichž území měl volič poslední trvalé bydliště na území České republiky. To by ovšem představovalo nesmírně složitý mechanismus, navíc se domnívám, že zavedením takového mechanismu v praxi by mohla být ohrožena zásada tajnosti volebního práva. Vzhledem k tomu, o jak nepatrné množství hlasů se prozatím jedná, by podobná složitá úprava byla jen zbytečným ztěžováním přepočítávání hlasů. Navíc jsem toho názoru, že by ani nová úprava započítávání hlasů v zahraničí, jak ji navrhuje Belán, neměla výrazný dopad na volební výsledky, a proto její případné zavedení považuji za irelevantní.

Mechanismus přikazování hlasů v zahraničí není tedy, podle mého názoru, třeba měnit. Ve svém důsledku nemá výrazný dopad na volební výsledky, princip losu pak zajišťuje nestrannost přikazování těchto hlasů k volebním krajům, čímž je znemožněna hrozba účelového přikazování k volebním obvodům ve snaze ovlivnit volební výsledky.

¹⁴² Naopak ke změně poměrů mezi stranami by došlo, pokud by byly zahraniční hlasy rozdělovány v Libereckém kraji (počet mandátů rozdělovaných v Libereckém kraji by se v obou případech neměnil a zůstal by na osmi). V roce 2002 by ztratila ale jedno křeslo ODS ve prospěch KSČM, v roce 2006 by pak Strana zelených připravila o mandát sociální demokracii. Tím by sice byl umožněn vznik většinové koaliční vlády, avšak bylo by nelogické, pokud by se mandáty trvale přikazovaly k druhému nejmenšímu kraji a nikoli ke kraji nejmenšímu.

ČÁST ČTVRTÁ - MOŽNOSTI REFORMY VOLEBNÍHO SYSTÉMU

Tuto kapitolu začnu otázkou, zda volit většinově nebo proporčně? Tato otázka se stala jedním z hlavních témat transformace politického systému přelomu let 1989 a 1990. Ačkoli proporční volební systém podporovala v té době většina tehdy relevantních politických subjektů (Československá strana lidová, Socialistická strana, komunisté, ale i Veřejnost proti násilí a část Občanského fóra), bylo obtížné rozhodnout se pro tuto zásadu, neboť hlavní představitel sametové revoluce Václav Havel, zcela ve smyslu antistranické tradice Charty, proporční metodu odmítal. Osobnosti měly hrát, podle Havla, stále významnější úlohu a politické strany stále méně důležitou. Politické strany měly být pouze kluby, kde se budou politické osobnosti rodit a prezentovat, nicméně neměly se přímo podílet na moci.¹⁴⁴ Naproti tomu zejména představitelé odstupujícího režimu se obávali, že přijetí většinového systému by vedlo k absolutnímu vítězství OF a VPN, zatímco proporční systém jim zaručoval přežití a alespoň minimální podíl na moci i v režimu novém. Pro některé nekomunistické činitele byl většinový systém nevhodný, především v počátcích pluralitní demokracie, protože absolutní vítězství jedné strany by mohlo zabrzdit vznik a rozvoj nových politických stran, a de facto by tak mohl vést k jakési době bipartismu, ve kterém by i další volební klání znamenala souboj OF-VPN, respektive jejich nástupnické organizace, a komunistické strany. Navíc by většinový systém (nadále) nutně znamenal vládu jedné strany, což by bylo pro veřejnost asi těžko přijatelné. Po vášnivých diskusích se nakonec i zbytek OF přiklonil na stranu poměrného systému, který nově (oproti tradici první republiky) zaváděl pětiprocentní omezovací klauzuli a institut preferenčních hlasů¹⁴⁵.

Diskuse na téma, k jakému typu volebního systému se přiklonit, nicméně přetrvává dodnes. Asi nejvýraznějším stoupencem většinového systému je Miroslav Novák. S odkazem na homogenní strukturu české společnosti navrhuje upřednostňovat

¹⁴³ Více viz Belán 2008.

¹⁴⁴ Viz např. Havlův citát z 19. prosince 1989 [podle Kunc 2000: 191-192].

¹⁴⁵ S principem poměrného zastoupení se však nechtěl smířit prezident Havel a pokusil se ho změnit. Na konci roku 1991 předložil návrh zákona [více viz Krejčí 1994: 197-198] o volbách, který předpokládal přidělování mandátů v prvním kole podle zásad většinového systému a v druhém kole pak systémem poměrným. Tento Havlův návrh zákona však nebyl schválen a byl zachován princip přijatý v roce 1990.

vládní akceschopnost před reprezentativitou. Novák naopak odmítá argument tradice, který hovoří ve prospěch proporcionality¹⁴⁶.

Argument tradice by ovšem neměl být podceňován. Ve skutečnosti je podoba českého stranického systému (podobně jako i dalších evropských stranických systémů) důsledkem historického vývoje. Stávající podobu stranického systému je, podle mého názoru, třeba respektovat při diskusi nad podobou volební reformy. V České republice se zformoval vícestranický systém v podobě umírněného pluralismu, kterému lépe vyhovují proporční než většinové techniky. Ve stranickém systému ostatně tkví hlavní problém českého politického systému. V důsledku tradice zde máme (nereformovanou) komunistickou stranu s nulovým koaličním potenciálem, v důsledku dob minulých tu máme roztržštěnou levici – KSČM, ČSSD a zařadit by se sem měla v budoucnu i Strana zelených. V současnosti ale není levicový blok schopen vládní spolupráce. Pokud by se KSČM v minulosti již reformovala¹⁴⁷, pak by bylo teoreticky možné sestavit (středolevicovou) většinovou koaliční vládu v roce 1996 (vládní koalice ČSSD, KSČM, KDU-ČSL by měla sto jedna mandátů), v roce 1998 (koalice ČSSD, KSČM, KDU-ČSL by se opírala o sto osmnáct poslanců) i po volbách v roce 2002 (koalice ČSSD, KSČM se sto jedenácti poslaneckými křesly), bylo by de facto možné sestavit většinovou koaliční vládu i dnes (ČSSD, KSČM, SZ se sto šesti poslaneckými hlasy).

Posílením většintvorných prvků, jak navrhuje Novák, by sice v současnosti získávaly ODS a ČSSD, ovšem na úkor malých politických stran, zatímco dopad na zisky KSČM by pravděpodobně nebyl tak výrazný. Tím by byly malé středové strany nuceny ke spolupráci s jinými politickými stranami. Je ovšem otázka, jakou cestou by se malé strany vydaly. Došlo by ke sblížení Strany zelených a KDU-ČSL, ačkoli se jejich programy svým zaměřením liší, nebo by to vedlo ke sblížování KDU-ČSL s ODS a Strany zelených s ČSSD? První varianta by zřejmě vedla k jakémusi systému „jedenapůlté“ strany, v němž by pravděpodobně došlo k vytvoření bloku středových malých stran a v němž by vznikala vládní koalice tohoto středového subjektu střídavě s ODS a s ČSSD. To by ovšem platilo za předpokladu zachování nulového koaličního potenciálu KSČM. Pokud by však byla KSČM schopná uzavřít koaliční spolupráci s ČSSD, pak by se zřejmě celý systém posunul k bipolarismu s levicovým (ČSSD a

¹⁴⁶ Podrobně se Novák otázkou vládní akceschopnosti a reprezentativity a dalšími výhodami většinové demokracie oproti demokracii konsenzuální zabývá v [Novák 1998a, 1998b, 2001].

¹⁴⁷ Podrobněji se otázkou transformace KSČM a její nerealizací zabývá Miroslav Mareš [2002]. Současný vztah KSČM k vlastní minulosti stručně popisuje např. Stanislav Balík [2004], otázkou antisystémovosti KSČM v současnosti se pak stručně zabývá např. Daniel Kunštát [2008].

KSČM) a středopravým blokem. Druhá varianta by vedla zcela evidentně k bipolarismu, kde by na jedné straně stála koalice ODS s KDU-ČSL, na druhé straně pak levicový blok ČSSD, SZ, který by ovšem nutně potřeboval i podporu (resp. alespoň toleranci) poslanců KSČM, aby byl schopen sestavit vládu.

Novákův argument posílení vládní akceschopnosti při posílení většintvorných prvků zní sice logicky, ale česká realita ukazuje, že nemusí být všeobecně platný. Příkladem budiž stávající úprava volebního systému do Poslanecké sněmovny. Zavedením D'Hondtova dělitele bylo dosaženo posílení zisků dvou velkých politických stran při alokaci mandátů, toto posílení jde ovšem na úkor malých politických stran, které s jednou z těchto velkých stran uzavírají koaliční spolupráci. Problém tkví ale v tom, že malé strany ztrácí více mandátů, než jich na jejich úkor získává velká politická strana, s níž se rozhodly uzavřít koaliční spolupráci. Důvod je, že ztráty mandátů malých stran ve prospěch větších stran se dělí mezi obě největší strany. Jestliže tedy starý volební systém, který produkoval proporčnější výsledky než stávající, obtížně řešil otázku sestavování vládních většin, pak nový systém, navzdory posílení zisků velkých stran, sestavování většin nijak neulehčuje. Naopak pokud by se mandáty rozdělovaly čistě proporčně¹⁴⁸, pak by koaliční vlády disponovaly vyšším počtem poslaneckých mandátů, než kterým disponují nyní. Při modelu volebního výsledku v roce 2002 by vládní koalice disponovala sto dvěma mandáty ve Sněmovně (ČSSD dvašedesát a Koalice třiatřicet mandátů) oproti devadesáti osmi mandátům opozice (ODS padesát šest a KSČM čtyřicet dva mandátů), zatímco ve skutečnosti byl poměr počtu vládních a opozičních poslanců 101:99. Model sněmovních voleb v roce 2006 by pak vládní koalici přidělil většinu sto čtyř poslanců (ODS pětasedmdesát, KDU-ČSL patnáct a Strana zelených čtrnáct mandátů), na opozici by vybylo devadesát šest sněmovních křesel (ČSSD šedesát devět a KSČM dvacet šest poslanců), zatímco stávající model vyprodukoval patový výsledek sto mandátů koalice a sto opozice.

Podobně by to ale bylo i v případě ještě většího posílení většintvornosti volebního systému. Pokud by se výsledky voleb z roku 2006 přepočítaly prostřednictvím „opozičně-smluvního“ návrhu volebního systému, dostali bychom následující výsledky: ODS 98, ČSSD 93, KSČM 8, KDU-ČSL 1, SZ 0 mandátů¹⁴⁹. Většinová koalice by tedy mohla vzniknout buďto spoluprací ODS a ČSSD, nebo zapojením KSČM do hry. Opět

¹⁴⁸ Pro tento model užijí kombinaci Hareovy kvóty a metody největších zbytků, přičemž mandáty se budou rozdělovat na celostátní úrovni tak, aby nemohlo dojít k deformaci proporcionality na úrovni volebních obvodů. Zachována ovšem zůstává pětiprocentní volební klauzule.

tedy problém tkví v nulovém koaličním potenciálu komunistů a ani výrazně většinotvorný volební systém nemusí vést k uspokojivému výsledku.

Nežli navrhnou možné konkrétní úpravy stávajícího volebního systému, zastavím se u otázky, zda vůbec byly naplněny podmínky pro změnu volebního systému. Michal Kubát¹⁵⁰ dělí volební reformy do dvou skupin: z hlediska charakteru a z hlediska cíle. Z hlediska charakteru jde o reformy politické, které mají za úkol ovlivnit stranický systém a politiku ve smyslu politics, a technické, kterými je volební systém přizpůsobován ústavnímu rámci tak, aby nedocházelo k jejich vzájemné kolizi. Z hlediska cíle pak rozlišuje oprávněnou volební reformu, která usiluje o zlepšení evidentně špatně fungujícího stranického systému, a reformu účelovou, která je výsledkem hry politických stran, které si chtějí pomocí takovéto systémové změny zlepšit vyhlídky v blížících se volbách. Za účelovou volební reformu považují „opozičně-smluvní“ volební reformu, za opodstatněnou by pak mohlo být možné označit volební reformu z roku 2002, ačkoli nevedla k výraznému zlepšení kritizovaných jevů.

Existují ale dnes důvody pro reformu volebního systému? Dnešní patová situace je, zdá se, výjimečnou shodou okolností, která se zřejmě dlouho nebude opakovat. Navíc souhlasím s profesorem univerzity v Cardiffu Jiřím Přibáňem¹⁵¹, který kritizoval skutečnost, že v povolební atmosféře se celá skutečnost zúžila na problém volebního a ústavního inženýrství. Přitom v České republice žádná ústavní krize nenastala, česká legislativa popisuje všechny relevantní procedury – např. jak ustavit vládu, jak podat demisi vlády či jak jí odvolat. Celý problém tkví v neschopnosti politické reprezentace dosáhnout vzájemné dohody, Česká republika neřeší krizi ústavní, nýbrž krizi politickou, krizi politické reprezentace¹⁵². Například výjimečným, přesto možným (a legitimním) řešením se jeví být koalice dvou největších politických stran¹⁵³, kterou ovšem nebylo možné ve zdejší povolební politické atmosféře ustavit.

¹⁴⁹ Jedná se pouze o model, který nebere v potaz případné změny volebního chování při změně volebního systému ze strany voličů, ani ze strany politických stran!

¹⁵⁰ Kubát 2004b: 98-99.

¹⁵¹ V Otázkách Václava Moravce 13. 8. 2006.

¹⁵² Oskar Krejčí [2005] konstatoval, že vládní krizi v Česku ve funkčním období 2002 až 2006 nezpůsobil volební systém, ale nízká úroveň politické kultury mocenské elity. Totéž platilo i pro období po sněmovních volbách, konaných v červnu 2006.

¹⁵³ V médiích se vžil termín „velká koalice“. Takové označení je ovšem nesprávné, neboť v politické vědě, konkrétně v teorii koalic, se termín velká koalice používá pro označení situace, kdy je vládní koalice sestavena z vyššího počtu stran, než by bylo nezbytně nutné k ustavení parlamentní většiny. Příkladem by byla situace, kdyby dnes vznikla vládní koalice ve složení ČSSD, KSČM, KDU-ČSL a Strana zelených. Je zřejmé, že k získání většiny by dnes opoziční ČSSD a KSČM, dohodly-li by se na spolupráci, potřebovaly získat ke spolupráci ještě jednu malou stranu. Získání i druhé malé strany ke

Jsem toho názoru, že pro zásadní volební reformu není ještě důvod. Navíc, jak připomíná Michal Klíma¹⁵⁴, účelové zavedení nového volebního systému může vést k předčasnému vyčerpání politického instrumentu, který by mohl posloužit k nápravě skutečné akutní potřeby. Nejprve je třeba pokusit se vyčerpat všechna ostatní řešení, teprve když ta selžou, je třeba vydat se cestou ústavního a volebního inženýrství. Česká legislativa se již jednou tohoto instrumentu, podle mého názoru zbytečně a předčasně, pokusila použít a nyní, po osmi letech, se po něm chystá opět sáhnout. Takové rozhodnutí je však podle mého názoru předčasné a zbytečné. Nehledě na to, že může ještě posílit nedůvěru elektorátu k politickým špičkám, protože ty se nejsou mezi sebou schopné domluvit a místo dohody se neustále pokouší o další změny pravidel¹⁵⁵, aby se jim lépe vládlo. Jiří Příbáš¹⁵⁶ před změnami pravidel varuje s odkazem na to, že to, co činí demokracii výjimečnou, je existence vztahu důvěry mezi občany, kteří volí, a těmi, kdo vládou. Pokud tento vztah důvěry neexistuje, pak se zcela logicky celá společnost ocitá v krizi.

Přesto je možné provést několik zásahů do volební legislativy, při zachování proporční techniky, D'Hondtova dělitele a systému vázaných kandidátních listin, tedy aniž by byla měněna podstata stávající úpravy¹⁵⁷. Vzhledem k výše uvedené kritice navrhuji úpravy ve čtyřech oblastech: přiblížení velikosti volebních obvodů, změna počtu přidělovaných preferenčních hlasů a jejich počtu nutného k posunu na listině, zrušení aditivní klauzule pro volební koalice a změna počtu poslanců na lichý počet.

Již bylo řečeno, že rozdílná velikost volebních obvodů je často kritizována, ačkoli mnohá argumentace není založena na zcela férových argumentech. Přesto je jasné, že změna a přiblížení velikosti jednotlivých volebních obvodů může vést k odstranění podobné (neoprávněné) kritiky. Ačkoli Novák¹⁵⁸ navrhuje zmenšování volebních obvodů ve snaze posílit většinotvorné prvky ve volebním systému, já navrhuji jít

spolupráci by nebylo k získání parlamentní většiny nezbytně nutné, a tak vládní koalice ve složení ČSSD, KSČM, KDU-ČSL a Strana zelených by představovala velkou koalici ve smyslu, jak ji popisuje politologická literatura.

¹⁵⁴ Klíma 2001: 98.

¹⁵⁵ Předseda nejvyššího správního soudu JUDr. Josef Baxa v této souvislosti konstatoval: „*Ti, kdo vyhraji ve volbách, často dostanou chuť systém trochu poupravit podle svých představ, aby v dalších volbách uspěli ještě drtivěji. Ale neuvědomují si, že také příště vyhrát nemusejí. A že systém jim má a musí poskytovat ochranu i v případě, že budou slabí a na okraji politické scény*“ [Baxa 2008: 66-67].

¹⁵⁶ V Otázkách Václava Moravce 13. 8. 2006.

¹⁵⁷ Miroslav Novák [2006] navrhuje radikálnější zásah do stávající volební legislativy, přičemž požaduje, aby nový volební systém nebyl proporčnější než ten stávající. Navrhuje upravit volební obvody tak, aby se svou velikostí vzájemně blížily, a to tak, že ty nejmenší stávající zůstanou zachovány, zatímco ty větší stávající se rozdělí na dva až tři menší volební obvody. Současně navrhuje užít dělitele Imperiali. Dále navrhuje nahrazení aditivní klauzule pro koalice klauzulí, která se užívala do roku 1998, a snížit celkový počet poslanců na 175.

opačnou cestou – to znamená spojit stávající sousední malé volební obvody tak, aby se takto spojené volební kraje svojí velikostí co možná nejvíce přiblížily velikosti stávajících velkých volebních obvodů. Tím by měl být rovněž výsledek sněmovních voleb poměrnější než stávající úprava. Výhodou takové úpravy je rovněž skutečnost, že by neměla mít nějaký významný vliv na chování voličů.

Důvodem mého rozhodnutí pro spojování sousedních malých krajů je skutečnost, že modelové situace ukazují, že ani posilování většintvorných prvků nevede k utváření silné a stabilní vlády. Například pokud by byl výsledek sněmovních voleb 2006 přepočten podle „opozičně-smluvního“ volebního systému, mohla by vzniknout vláda ČSSD a KSČM se sto jedna mandátů¹⁵⁹. Naopak byl-li by v roce 2006 aplikován volební systém z devadesátých let, pak by stávající vládní koalice získala sto tři poslaneckých mandátů¹⁶⁰, ostatně i D'Hondtův dělitel užitý v osmi volebních krajích (totožných s volbami v roce 1998) by zajistil stávající vládě silnou sněmovní většinu čítající sto osm mandátů¹⁶¹. Je tedy zřejmé, že stabilnější a především silnější vládu by bylo možné ustavit nikoli posilováním většintvorných prvků, které ve svém důsledku posilují velké politické strany na úkor svých potenciálních koaličních partnerů, a neposilují tak vládní koalici jako celek, nýbrž nepatrným posílením proporcnosti volebního systému snížením počtu krajů a narovnáním jejich velikosti sloučením sousedních menších krajů a zachováním čtyř stávajících největších volebních krajů.

Navrhuji tedy sloučit následující stávající sousední kraje: Jihočeský kraj s Plzeňským, Karlovarský s Ústeckým, Liberecký s Královéhradeckým, kraj Vysočina s krajem Pardubickým a Olomoucký kraj se Zlínským¹⁶². Vzniklo by tak devět

¹⁵⁸ Novák 2006.

¹⁵⁹ Bez zajímavosti jistě není, že by vznikla většinová koaliční vláda stran, které nezískaly ani prostou většinu hlasů ve volbách do Poslanecké sněmovny (celkem 45,13 procenta platných hlasů, zatímco stávající vládní koalice jich ve volbách obdržela 48,89 procenta). To již podle mého názoru není v souladu s proporční volební technikou a pevně doufám, že by takový výsledek po napadnutí u Ústavního soudu nemohl být uznán. Podobně nesmyslný výsledek by podle výpočtů Dalibora Čalouda [2006: 135] přineslo i třicet pět krajů a čistý D'Hondt – v takovém případě by případná koalice ČSSD a KSČM získala 105 mandátů, zatímco ODS a KDU-ČSL jen 95 mandátů. Strana zelených by v obou variantách 35 krajů, ačkoli by překonala 5% klauzuli, na žádný mandát nedosáhla.

¹⁶⁰ ODS by obdržela 77 mandátů, ČSSD 70 mandátů, KSČM 27 mandátů, KDU-ČSL 14 mandátů a Strana zelených 12 mandátů, tentýž model aplikovaný na výsledky voleb 2002 vedl k většině 102 hlasů pro tehdejší vládní koalici - ODS by obdržela 56 mandátů, ČSSD 70 mandátů, KSČM 42 mandátů a Koalice 32 mandátů [výpočty autora].

¹⁶¹ ODS by obdržela 80 mandátů, ČSSD 70 mandátů, KSČM 22 mandátů, KDU-ČSL 19 mandátů a Strana zelených 9 mandátů. Naproti tomu D'Hondtův dělitel v 8 volebních krajích (shodných s kraji z voleb 1998) v modelaci výsledku voleb 2002 by vedl k patové situaci – ODS 58 mandátů, ČSSD 68, KSČM 42 a Koalice 32 mandátů [výpočty autora].

¹⁶² Samozřejmě bylo by možné navrhnout i spojení Jihočeského kraje s krajem Vysočina, Karlovarského kraje s Plzeňským, Libereckého kraje s Ústeckým a Pardubického kraje s krajem Královéhradeckým. Taková úprava ovšem je méně vhodná než výše nastíněná varianta, a to hned ze dvou příčin: jednak by

volebních krajů, které navíc mají tu výhodu, že poměry odevzdaných hlasů konkrétním politickým stranám ve slučovaných volebních krajích ve sněmovních volbách v roce 2002 i 2006 jsou podobné (s výjimkou Pardubického kraje s Vysočinou a Olomouckého kraje se Zlínským, kde je větší rozptyl těchto poměrů). Jak by konkrétní kraje vypadaly napovídá tabulka 6.

Tab. 6 Model devíti volebních krajů při 200 poslancích a D'Hondtově děliteli na úrovni volebních krajů¹⁶³

		Volby do PS PČR 2002			Volby do PS PČR 2006		
		Hlasů ¹⁶⁴	Přirozený práh	Man	Hlasů	Přirozený práh	Man
Kraj 1	Praha	586 459	19 843 3,38 %	25	656 496	22 659 3,45 %	25
Kraj 2	Středočeský	537 201	20 062 3,65 %	23	620 047	23 826 3,84 %	23
Kraj 3	Jihočeský + Plzeňský	550 357	20 255 3,68 %	23	626 436	22 920 3,66 %	23
Kraj 4	Karlovarský + Ústecký	455 802	18 494 4,06 %	19	511 493	22 444 4,39 %	19
Kraj 5	Liberecký + Královéhradecký	456 782	19 543 4,28 %	19	511 411	21 769 4,26 %	19
Kraj 6	Pardubický + Vysočina	500 143	19 218 3,84 %	21	549 918	23 480 4,27 %	21
Kraj 7	Jihomoravský	550 759	19 234 3,49 %	23	608 804	22 621 3,72 %	23
Kraj 8	Olomoucký + Zlínský	581 955	19 742 3,39 %	24	653 782	23 091 3,53 %	24
Kraj 9	Moravskoslezský	548 547	19 823 3,61 %	23	610 200	22 489 3,69 %	23

Z tabulky 6 je rovněž zřejmé, že dochází k přiblížení a snížení hranice volebních prahů, a to jak v absolutních číslech, tak procentuálních hodnotách (ve všech volebních obvodech pod hranicí 4,5 procenta). Tím je zaručena vyšší proporcionalita výsledku i proporčnější zisk menších politických stran, které překonaly celostátní uzavírací klauzuli. To je ostatně důvod, proč nemá smysl uvažovat o dalším posílení výsledků malých politických stran, například prostřednictvím zavedení modifikovaného (vyrovnávacího) Sainte-Laguého dělitele. Při dvou stech poslancích by v našem modelu došlo k následujícímu rozdělení mandátů: v roce 2002 by ODS obdržela 58 mandátů, ČSSD by měla 71 mandátů, KSČM 41 a Koalice 30 mandátů; v roce 2006 by ODS obdržela 80 mandátů, ČSSD by měla 72 mandátů, KSČM 25, KDU-ČSL 13 a Strana zelených 10 mandátů. Zatímco tedy v roce 2002 by tehdejší vládní koalice

druhá varianta vedla k většímu rozptylu velikosti volebních obvodů, současně se výrazně liší odevzdané poměry hlasů jednotlivým politickým stranám ve všech slučovaných volebních krajích. Na druhou stranu je jasné, že nezáleží ani tak na poměru hlasů, jako na absolutních číslech, takže takováto překážka by nás nemusela trápit.

¹⁶³ Výpočty autora.

¹⁶⁴ Odevzdaných patných hlasů v konkrétním volební kraji.

nadále měla jen sto jedna křesel ve Sněmovně, v roce 2006 by se již stávající vládní koalice mohla těšit z většiny sto tří poslaneckých mandátů.

Při zvýšení průměrného počtu mandátů rozdělovaných ve volebních krajích by bylo rovněž vhodné zvýšit počet preferenčních hlasů, které by mohl udělovat volič. Navrhují vrátit se k úpravě z devadesátých let, kdy každý volič disponoval čtyřmi preferenčními hlasy. Současně ale navrhuji posílit vliv preferenčního hlasování na výslednou podobu listiny, z níž budou vysíláni kandidáti do Sněmovny, a sice snížením hranice počtu obdržených přednostních hlasů pro kandidáta nutných k posunu vzhůru na kandidátní listině. Současně navrhuji zohlednit velikost volebních krajů a stanovit proměnlivou hranici od čtyř do pěti procent – pět procent pro kraje číslo 4 a 5, čtyři procenta pak pro kraj číslo 1.

Dalším návrhem je zrušení aditivní klauzule pro volební koalice, jakýmsi případným kompromisem by mohl být návrat k úpravě uzavírací klauzule pro koalice z devadesátých let – tzn. sedmiprocentní klauzule pro volební koalici dvou politických stran, devítiprocentní klauzule pro trojkoalice a jedenáctiprocentní klauzule pro koalice čtyř a více stran. Ještě mírnější variantu představuje podoba stupňovité klauzule pro koalice na Slovensku – sedm procent pro volební koalice dvou nebo tří stran, deset procent pro koalice čtyř a více stran.

Posledním návrhem je změna počtu poslanců na lichý počet, čímž by bylo možné předejít patovým situacím. S lichým počtem poslanců se ostatně setkáme i v demokraciích typu Spojeného království (659 poslanců), Spojených států (435 poslanců) a Francie (577 poslanců), lichý počet poslanců má ale například i Švédsko (349 zákonodárců) a Rakousko (183 poslanců)¹⁶⁵. Samozřejmě nejjednodušším řešením by byla změna o jednoho poslance, problematičnost takového rozhodnutí jsem již ale zmínil výše. Přesto pokud by taková změna nastala v mém modelu, pak by došlo k následujícím úpravám. Při 199 poslancích by se v roce 2002 oproti modelu v tabulce 6 rozdělovalo o jeden mandát méně v kraji 2, přičemž o tento mandát by přišla KSČM, v roce 2006 by jeden mandát ztratil kraj 1, a tedy ODS. Naopak při 201 poslancích by si v roce 2002 o jeden mandát polepšily kraj 8 a Koalice, v roce 2006 by si pak na další

¹⁶⁵ Většina evropských států užívá sudý počet poslanců pro svou „dolní“ komoru parlamentu. Výjimku představují již výše zmíněné Spojené království, Francie, Švédsko a Rakousko. A dále pak Dánsko (179 mandátů), Estonsko (101 mandátů), Chorvatsko (151 mandátů), Kypr (59 mandátů), Lichtenštejnsko (25 mandátů), Litva (141 mandátů), Malta (65 mandátů), Moldova (101 mandátů) a Norsko (165 mandátů) [podle Školní atlas 2003: 19]. Z neevropských zemí se mj. setkáme s lichým počtem poslanců třeba v Austrálii (147 poslanců), Kanadě (301 poslanců) nebo již ve výše zmíněných Spojených státech (435 poslanců).

mandát přišly kraj 8 a ODS. V tomto bodě se přikláním k návrhu Miroslava Nováka¹⁶⁶ na radikálnější řešení, a sice na snížení počtu poslanců na 175. Tím by se nepatrně snížila velikost jednotlivých volebních obvodů, zůstala zachována značná míra proporcionality výsledku a ve volbách 2002 i 2006 by se podařilo ustavit většinovou vládu s rezervou více než jednoho hlasu.

Tab. 7 Podoba nastavení volebního systému s devíti volebními kraji a 175 poslaneckými mandáty rozdělovanými D'Hondtovým dělitelem na úrovni volebních krajů na modelu výsledku sněmovních voleb 2002 a 2006¹⁶⁷

Volební kraj ¹⁶⁸	Klauzule pref. hlas. ¹⁶⁹	Volby do PS PČR 2002			Volby do PS PČR 2006		
		Hlasů	Man	Přirozený práh	Hlasů	Man	Přirozený práh
Volební kraj 1	4,00 %	586 459	22	21 712 3,70 %	656 496	21	25 493 4,51 %
Volební kraj 2	4,25 %	537 201	20	21 324 3,97 %	620 047	20	27 001 4,35 %
Volební kraj 3	4,25 %	550 357	20	22 051 4,01 %	626 436	21	25 466 4,31 %
Volební kraj 4	5,00 %	455 802	17	22 115 4,85 %	511 493	17	25 651 5,01 %
Volební kraj 5	5,00 %	456 782	17	20 790 4,55 %	511 411	17	25 398 4,97 %
Volební kraj 6	4,75 %	500 143	18	21 963 4,39 %	549 918	18	26 834 4,88 %
Volební kraj 7	4,25 %	550 759	20	23 080 4,19 %	608 804	20	26 683 4,38 %
Volební kraj 8	4,00 %	581 955	21	22 210 3,82 %	653 782	21	28 102 4,30 %
Volební kraj 9	4,25 %	548 547	20	22 025 4,02 %	610 200	20	26 528 4,35 %

Přepočteme-li výsledky sněmovních voleb z roku 2002 a 2006 pomocí takto nastaveného volebního systému, dostaneme následující výsledky: v roce 2002 by ČSSD získala šedesát tři mandátů, ODS čtyřicet devět mandátů, KSČM třicet šest mandátů a Koalice sedmadvacet mandátů (vládní koalice by tak měla devadesát poslaneckých křesel, přičemž nadpoloviční většinu představuje osmaosmdesát a více mandátů); v roce 2006 by ODS obsazovala sedmdesát mandátů, ČSSD dvašedesát, KSČM dvacet dva, KDU-ČSL jedenáct a Strana zelených deset mandátů.

¹⁶⁶ Novák 2006.

¹⁶⁷ Vlastní výpočty autora.

¹⁶⁸ Volební kraje jsou totožné s volebními kraji v tabulce 6.

¹⁶⁹ Percentuální množství preferenčních hlasů ze všech preferenčních hlasů odevzdaných listině v konkrétním volebním kraji, které musí daný kandidát získat k posunu na kandidátní listině na první místo.

ZÁVĚR

Již se stalo zvykem, že se v České republice po každých sněmovních volbách rozběhne diskuse na téma možnosti změny volebního systému. Důvodem k tomu jsou těžkosti, s jakými se česká politická reprezentace potýká při jednáních o sestavení vlády. Hlavní příčina těchto problémů je připisována právě volebnímu systému. V devadesátých letech byla kritika namířena na přílišnou proporcionalitu volebních výsledků, které prý znemožňovaly sestavení silné koaliční vlády. Po „opozičně-smluvní“ reformě sněmovního volebního systému, která nebyla po zásahu Ústavního soudu v praxi realizována, byla v roce 2002 přijata novelizace volebního systému, od které se slibovalo, že odstraní některé nedostatky předchozí volební legislativy a že pomůže sestavit silnou většinovou koaliční vládu. Ve srovnání s volebním systémem z devadesátých let byl zvýšen počet volebních krajů (a zmenšena tak jejich velikost), zavedena aditivní klauzule pro případné volební koalice, která odrazuje menší politické strany od případné spolupráce, a byl zaveden D'Hondtův dělitel, který ve srovnání se systémem z devadesátých let nepatrně posiluje zisky kandidátních listin dvou nejsilnějších politických stran na úkor stran malých. Jenže očekávání se nenaplnila a v roce 2002 byla ustavena koaliční vláda s těsnou nadpoloviční podporou v Poslanecké sněmovně (sto jedna poslanců). V roce 2006 pak dokonce vznikla koaliční vláda, která se opírá o podporu přesně poloviny všech poslanců (sto poslanců) a o toleranci dalších dvou poslanců, kteří byli (za tuto svou toleranci) vyloučeni z poslaneckého klubu ČSSD. Ani reforma volebního systému tedy nevedla ke zlepšení situace. A tak se po sněmovních volbách 2006 začala připravovat další reforma volebního systému, která by opět měla posílit nejsilnější stranu. A sice prostřednictvím tzv. bonusových mandátů jako volební prémie pro vítěze voleb. Zda ovšem taková reforma povede ke zlepšení situace a ke zjednodušení povolebních vyjednávání o podobě vlády není jisté. On totiž celý problém ustavování vládních většin nevězí v podobě volebního systému, nýbrž v podobě systému stranického a v neschopnosti dosáhnout dohody mezi politickými špičkami.

Problém českého politického systému v utváření silných většin tkví v nulovém koaličním potenciálu KSČM. Česká komunistická strana je jedinou stranou ve střední Evropě, která se odmítla po roce 1989 reformovat a transformovat ve stranu socialistickou. Polistopadové pokusy reformní části vedení KSČ a posléze KSČM o změnu názvu i ideového zaměření strany nenašly oporu v členské základně strany, a tak

nebyly uskutečnĚny (napřĚklad ve vnitrostranickĚm referendu o zmĚnĚ nĚzvu strany v druhé polovinĚ roku 1991, kterĚho se zúčastnilo 83 procent ělenstva strany, se tĚmĚř 76 procent vysloвило pro zachování stĚvajícího nĚzvu). Celý problĚm je o to vĚžnějšĚ, že KSĚM není pouhou malou politickou stranou, nýbrž stranou stĚdnĚ velkou a zatím se zdĚ, že i pevnĚ zakotvenou v ěeskĚm stranickĚm systĚmu. NĚkteřĚ autořĚ se domnívají, že napřĚklad posĚlením vĚtšĚnotvorných prvků ve volebnĚm systĚmu, kterĚ posĚlí nejsilnĚjšĚ strany, by bylo mořné KSĚM postavit na okraj ěi dokonce mimo Poslaneckou snĚmovnu. Realita je ovšem taková, že posilování vĚtšĚnotvorných prvků nemá tak silný dopad na stĚdnĚ velké strany a naopak by mohlo eliminovat malé politické strany, bez jejichž participace se dosud nedařilo ustavit vĚtšĚnovou koalĚční vládu. Situace by se tak mohla ještĚ více zkomplikovat, protože velké strany by si pak nemusely rozědit dostatek mandĚtů k ustavení vĚtšĚnovĚ vlády a byly by nuceny ke spolupřáci s nereformovanou politickou stranou. NavĚc podobné odstranĚní KSĚM z PoslaneckĚ snĚmovny by bylo na hranici legitimnosti (KSĚM dlouhodobĚ podporuje zhruba 650 tisíc volĚčů - tj. mezi deseti a třĚnĚctĚ procenty odevzdaných hlasů -, pouze v roce 2002 KSĚM dostala 882 653 hlasů, tedy asi 18,5 procenta ze všech odevzdaných hlasů).

Pokud by se komunistická strana již na počĚtku devadesĚtých let, kdy k tomu byla nejpřĚhodnějšĚ chvilĚ, reformovala - napřĚklad přihlĚšením se k ideĚlům roku 1968 -, mohla se stát plnohodnotným hráĚem v ěeskĚm politickĚm systĚmu. SouĚasnĚ by se tak zjednodušila situace při ustavování funkĚních vĚtšin na půdĚ PoslaneckĚ snĚmovny. Ěeský stranický systĚm mohl uspokojivĚ smĚřovat k bipolarismu (a to i při zachování proporĚního volebnĚho systĚmu) s levicovým blokem na stranĚ jedné a stĚdopřavým blokem na stranĚ druhé, kterĚ by alternovaly ve vládĚ. SouĚasnĚ by bylo mořné ustavit po všech snĚmovních volbách vĚtšĚnovou vládu – v roce 1996 a v roce 1998 na půdorysu ĚSSD, KSĚM, KDU-ĚSL, v roce 2002 by pak mohla vzniknout již ěistĚ levicová vláda ĚSSD spolu s KSĚM a v roce 2006 by to byl opĚt levicový blok ĚSSD, KSĚM, Strana zelených, který by mohl sestavit vĚtšĚnovou koalĚční vládu. Realita je ovšem taková, že KSĚM se nereformovala, přĚsto se stala stabilní a stĚdnĚ silnou souĚástĚ ěeskĚho stranickĚho systĚmu.

Důsledkem novĚho volebnĚho systĚmu, přijatĚho v roce 2002, je tedy posĚlení zisku mandĚtů velkých stran ve srovnání s volebnĚ legislativou z devadesĚtých let. PřĚsto tato úprava nevede k vyšší schopnosti systĚmu utvářet vládnĚ vĚtšĚny. Důvod je prostý – obĚ velké strany posilují své zastoupení ve SnĚmovnĚ na úkor malých

politických stran, tedy svých potenciálních koaličních partnerů. Naopak středně velkou KSČM s nulovým koaličním potenciálem nový systém ve srovnání se starým neznevýhodňuje, ani neposiluje, a tak počet mandátů bez koaličního potenciálu zůstává podobný (tj. kolem pětadvaceti mandátů, s výjimkou roku 2002, kdy se KSČM těšila výjimečně velké podpoře voličstva). Avšak celkové množství ztracených mandátů malých stran (ve srovnání se starou legislativou), které by tyto strany přinesly v případě koaliční spolupráce jedné z velkých politických stran, se takto rozpadá mezi obě velké politické strany. Koaliční vládu s malými stranami ovšem sestavuje pouze jedna z velkých stran, a tak se celý proces ustavení parlamentních většin ještě ztěžuje. De facto totiž každá z velkých stran získává v současném systému méně, než ztrácí malé strany. Jestliže se tedy starý systém musel opakovaně vypořádávat se složitým ustavováním silných vládních většin, pak je tatáž situace stávajícího systému ještě složitější. Příliš nepomohl ani fakt, že ve srovnání s devadesátými lety již v Poslanecké sněmovně nepůsobí druhá strana s nulovým koaličním potenciálem (do roku 1998 ve Sněmovně bylo vedle KSČM ještě antisystémové SPR-RSČ). Pokud by se naopak mandáty alokovaly se snahou o maximální proporcionalitu výsledku, pak by koaliční vláda vznikla po volbách v roce 2002 i po volbách v roce 2006 disponovala silnější většinou v Poslanecké sněmovně (sto dva mandátů po volbách 2002 a sto čtyři mandátů po volbách 2006).

Současně tkví příčina stávajících problémů v neschopnosti politické reprezentace nalézt potřebný kompromis. Přes všechny problémy, které do české politiky vnáší stranický systém, by bylo možné politické problémy řešit dohodami na úrovni politických elit. Taková dohoda se ještě povedla v roce 1996, kdy ČSSD tolerovala menšinovou koaliční vládu složenou z ODS, KDU-ČSL a ODA (devadesát devět poslanců). Dohody bylo sice dosaženo i v roce 1998, kdy ODS byla ochotna tolerovat menšinový kabinet ČSSD. Tato dohoda, nazvaná opoziční smlouva, měla nicméně charakter kartelové smlouvy, a nebyla tak zrovna ukázkou vyspělé politické kultury české politické reprezentace. Jejím cílem byla (krom dohody o rozdělení politické moci mezi dvě největší politické strany) mj. reforma volebního systému, která zaváděla výrazně většintvorné prvky do sněmovního volebního systému a měla do budoucna zajistit výrazné zisky opozičně-smluvním stranám. Navíc vzniku opoziční smlouvy předcházela neschopnost ČSSD sestavit většinovou vládu s malými stranami KDU-ČSL a Uníí svobody (taková vládní koalice by čítala sto třináct poslanců). Celá situace vyvrcholila v roce 2006, kdy se nabízela dohoda ODS a ČSSD buď na společné vládě

dvou nejsilnějších stran, což představuje sice krajní, přesto stále legitimní řešení, nebo na podpoře ČSSD stávající koaliční vládě. Předpokládalo by to ale vůli k dohodě a množství ústupků na každé z obou stran. Nenávistná a agresivní předvolební atmosféra a její pokračování i v povolebním období tak jen prohloubily neschopnost politických špiček dohodnout se a nakonec bylo zvoleno řešení podpory vládní koalice dvěma (dnes již bývalými) členy sociálnědemokratického poslaneckého klubu, údajně výměnou za to, že s těmito dvěma poslanci budou předjednávány případné významné legislativní akty. Takové řešení ale budí mnoho pochybností a je zdrojem mnoha spekulací o korupci. Podobnou dohodu, jakou uzavřeli tito dva poslanci, však měla uzavřít s vládní koalicí ČSSD a mohlo jít o přijatelnější řešení. To by ovšem vyžadovalo schopnost velkých stran dohodnout se, ta ovšem nebyla ani na jedné straně dostatečná, což vedlo k řešení se dvěma „přeběhlíky“.

Je zřejmé, že malé politické strany hrají významnou roli v českém politickém systému. Proto nesouhlasím s autory, kteří navrhuji posilování většintvorných prvků (Novák, Lebeda etc). Jak jsem uvedl výše, posilování většintvorných prvků mnohem více eliminuje malé politické strany než KSČM, což představuje hlavní problém těchto návrhů. Otázkou rovněž zůstává, zda je česká politická reprezentace připravena na to mít silnou jednobarevnou vládu, když české politické špičky nejsou schopné kompromisu.

Současně nevidím jako vhodné řešení stávající situace zavádění volební prémie (bonusových mandátů). Takovýto mechanismus by měl své opodstatnění zřejmě v bipolárním uspořádání stranického systému, respektive v situaci, kdy jsou politické strany již před volbami schopny dát najevo, jak bude vypadat koaliční vláda v případě jejich vítězství. Pak by možná bylo opodstatněné uvažovat o tom posílit vítězný blok tím, že nejsilnější strana ve volbách získá bonusové mandáty. Ve stávající situaci to ale, podle mého názoru, není vhodné řešení. Jednak se jednání o podobě koaliční vlády vedou až po volbách, jednak by taková úprava při stávající podobě stranického systému mohla způsobit i množství problémů. Pokud by totiž vítězná strana, která by dostala bonusové mandáty, nebyla schopna ustavit většinu ve Sněmovně, pak by se zřejmě – při nulovém koaličním potenciálu KSČM – nepodařilo nalézt sněmovní většinu ani druhé nejsilnější straně a situace by se zablokovala. Problém by ale představovala i situace, pokud by druhá nejsilnější strana byla schopná ustavit většinovou vládu. Opozice by totiž byla posílena o ony bonusové mandáty, což zcela evidentně směřuje proti logice jejich zavedení.

Proto navrhuji zachování stávající úpravy sněmovního volebního řádu s několika nepatnými úpravami, které by neměly mít výrazný vliv na volební chování voličů ani politických stran. Navrhuji zachovat D'Hondtův dělitel, který umožňuje rozdělit mandáty v jediném skrutiniu, současně ale navrhuji spojit stávající menší sousední volební kraje tak, aby se svou velikostí co nejvíce přiblížily stávajícím velkým volebním krajům. Tak by mělo vzniknout devět volebních obvodů (Praha, Středočeský, jihočesko-plzeňský, karlovarsko-ústecký, liberecko-královéhradecký, spojený kraj Pardubický a kraj Vysočina, Jihomoravský, olomoucko-zlínský a Moravskoslezský). Tím by navrhovaná úprava volebního systému produkovala proporčnější složení zastupitelského orgánu než úprava stávající, a posílilo by se tak zastoupení malých politických stran. Navrhuji rovněž zrušení aditivní uzavírací klauzule pro volební koalice, přičemž tato klauzule má být nahrazena mírnější stupňovitou variantou (po vzoru devadesátých let, popřípadě ještě v mírnější podobě užívané ve volbách Národní rady Slovenské republiky), popřípadě zcela zrušena při stanovení jednotné uzavírací pětiprocentní klauzule pro všechny subjekty účastnící se volební soutěže. Rovněž se domnívám, že by bylo vhodné zvýšit význam role voličů při výběru poslanců, pročež navrhuji zvýšit počet preferenčních hlasů na čtyři. Současně navrhuji srovnat vliv voličů prostřednictvím přednostního hlasování napříč volebními kraji zavedením proměnlivé hranice nutné ke zvolení pomocí preferenčních hlasů, přičemž tato hranice by byla stanovena na čtyři až pět procent všech preferenčních hlasů odevzdaných pro konkrétní kandidátní listinu v závislosti na velikosti krajů (čtyři procenta pro největší a pět procent pro nejmenší volební kraj).

Poslední úpravu, kterou navrhuji a která souvisí s volebním systémem jen nepřímo, je změna počtu poslanců na 175 (při zavedení devíti volebních krajů by se v jednotlivých volebních krajích udělovalo od sedmnácti do dvaadvaceti mandátů). Lichý počet poslanců se může stát zárukou zabránění vzniku patové situace, při níž by dva bloky, vzniklé po volbách s cílem ustavení vlády, disponovaly shodným počtem poslanců. Avšak vzhledem k poslední volbě prezidenta si velmi dobře uvědomuji, že i lichý počet poslanců může vést k zablokování politické situace. Při lichém počtu poslanců a současně lichém počtu senátorů totiž vzniká sbor prezidentských volitelů, který bude mít sudý počet členů. A tak by teoreticky mohla nastat patová situace při prezidentské volbě. Přesto jsem přesvědčen, že jednodušší bude pro politickou reprezentaci nalézt kompromis v případě patové situace při prezidentské volbě než při jednáních o ustavení vládní většiny.

Na volebních modelech sněmovních voleb z roku 2002 i 2006 je možné dokumentovat, že mnou navržená úprava volební legislativy a snížení počtu poslanců na 175 by v roce 2002 i v roce 2006 zajistila stávající i předchozí koaliční vládě sněmovní většinu, v obou případech by to navíc nebyla většina těsná o jediný hlas, ale v roce 2002 by se vládní koalice opírala o devadesát poslanců a v roce 2006 dokonce o devadesát jedna poslanců.

SEZNAM POUŽITÉ A CITOVANÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- Antoš, P. 1998. *Volby 98'... a co dál*. Praha: Duel.
- Aristoteles. *Politika*. Praha, Rezek 1998.
- Balík, S. 2004. „KSČM a její vztah k vlastní minulosti“. *Středoevropské politické studie* 2-3/2004. <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=200> [download 3. 8. 2007].
- Bardák, V. 2002. *Uzavírací klauzule*. <http://ustavni2.juristic.cz/149445/clanek/ustava1> [download 3. 8. 2007].
- Baxa, J. 2008. „Politici musejí začít soudce respektovat“. *EURO* 2008/12, 17. 3. 2008, pp. 64-67.
- Belán, L. 2003. *K přímé volbě prezidenta*.
<http://ustavni2.juristic.cz/514625/clanek/ustava2> [download 13. 3. 2008].
- Belán, L. 2008. *K chystané novele zákona o volbách do Parlamentu České republiky*.
<http://ustavni2.juristic.cz/654547/clanek/ustava2> [download 16. 4. 2008].
- Čaloud, D., Foltýn, T., Havlík, V., Matušková, A. (eds.) 2006. *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Brno: CDK.
- Čaloud, D. 2006. Volební systém a volební inženýrství: současný stav a možné změny. Pp. 145-163 in *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Ed. by Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík a Anna Matušková. Brno: CDK.
- Čaloud, D., Matušková, A. 2006. „Krátká poznámka ke strategii politických stran ve volební kampani v kontextu efektů působení volebních systémů“. Pp 164-170 in *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Ed. by Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík and Anna Matušková. Brno: CDK.
- Dolanský, L. 2006. „Volby už nebudou končit patem“. *Lidové noviny*, 20. 3. 2008, Pp. 1-2.
- Dušek, T. 2004. „K diskusi politiků o volební reformě: od voleb 1998 do rozhodnutí Ústavního soudu“. Pp. 365-374 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Duverger, M. 1965. *Political Parties. Their Organisation and Activity in the Modern State*. New York, London and Sydney: John Wiley and Sons.
- Duverger, M. 1982 *La République des citoyens*. Paris: Editions Ramsey.
- Duverger, M. 1988. *La nostalgie de l'impuissance*. Paris: Albin Michel.

- Eibl, O. 2006. „Předvolební průzkumy a jejich možný dopad na chování aktérů politické soutěže“. Pp. 89-107 in *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Ed. by Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík and Anna Matušková. Brno: CDK.
- Fiala, P. 2004. „Kritická interpretace zákonů o vlivu volebních systémů na stranické systémy“. Pp. 51-65 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Filip, J. 1992. *Základní otázka volebního práva v ČSFR*. Brno: Masarykova univerzita.
- Filip, J. 1995. „Základní otázky volebního práva. Volební právo v ČR“. Pp. 15-56 in *Volby v demokracii*. Ed. by Vojtěch Šimíček. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.
- Filip, J. 1997. *Ústavní právo České republiky I. díl. Základní pojmy a instituty, ústavní základy ČR*. Brno: Masarykova univerzita.
- Filip, J. 2000. „O účelovosti a věcných argumentech při novelizaci volebních předpisů“. *Časopis pro právní vědu a praxi* VIII.(2).
- Filip, J. 2004a. „Volební inženýrství v ČSFR a v ČR v letech 1990 až 1992“. Pp. 197-230 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Filip, J. 2004b. „Volební systém pro Poslaneckou sněmovnu a nálezy Ústavního soudu č. 64/2001 Sb“. Pp. 386-400 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Foltýn, T. 2006. „Parlamentní volby 2006 v kontextu parlamentních voleb okolních zemí“. Pp. 171-187 in *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Ed. by Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík and Anna Matušková. Brno: CDK.
- Foltýn, T., Havlík, V. 2006. „Teorie a sestavování vlád v ČR“. Pp. 188-202 in *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Ed. by Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík and Anna Matušková. Brno: CDK.
- Foret, M. 1994. „Chování a rozhodování vličů“. Pp. 147-154 in *Volby v demokracii*. Ed. by Vojtěch Šimíček. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.
- Gallagher, M. 1991. „Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems“. *Electoral Studies* 10: 33-51.
- Gallus, A. 2002. „Demoskopie in Zeiten des Wahlkampfes“. *Aus Politik und Zeitgeschichte* 2002/15-16: 29-36.

- Gerloch, A. 1995. „Význam voleb v demokratické společnosti“. Pp. 9-14 in *Volby v demokracii*. Ed. by Vojtěch Šimíček. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.
- Grónský, J. 2001. *Dokumenty k ústavnímu vývoji Československa IV. (1989-92)*. Praha: Karolinum.
- Jičínský, Z., Škaloud, J. 1996. „Transformace politického systému k demokracii“. Pp. 50-113 in *Transformace české společnosti 1989 – 1995*. Ed. by V. Šafaříková. Brno: Doplněk.
- Klíma, M. 2001. *Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství*. Praha: Radix.
- Klíma, M. 2003 (1998). *Volby a politické strany v moderních demokraciích*. Praha: Radix.
- Klokočka, V. 1991. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. Praha: Aleko.
- Klokočka, V. 1997. *Ústavní zřízení České republiky*. Praha: Vyšehrad.
- Kostecký, T. 2000. „Navrhované změny volebního zákona vzešlé z dodatků opoziční smlouvy v roce 2000 a jejich možné důsledky“. *Sociologický časopis* Vol. 36 (3): 299-305.
- Koudelka, Z. 2000a. *Prezident a změna volebního systému*. Příspěvek přednesený 5. 9. 2000 na semináři Centra pro ekonomiku a politiku „Novela volebního zákona – dobrá nebo špatná volba?“. <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=154> [download 7. 4. 2008].
- Koudelka, Z. 2000b. „Reforma voleb“. *Parlamentní zpravodaj* Vol. 6 (11): 42-44.
- Krejčí, O. 1994. *Kniha o volbách*. Praha: Victoria Publishing.
- Krejčí, O. 2005. *Volební mýtus české politiky*. <http://www.blisty.cz/2005/3/34/art22583.html> [download 3. 8. 2007].
- Krouský, O. 1933. *Volební reforma*. Praha: Národní obrození.
- Kubát, M. 2001. „Poslanecká sněmovna versus Ústavní soud“. *Revue Proglas* XI.(2).
- Kubát, M. 2004a. „Několik politologických poznámek na margo nálezu Ústavního soudu č. 64/2001 Sb. ze dne 24. 1. 2001“. Pp. 401-408 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Kubát, M. 2004b. „Volební inženýrství v podmínkách středovýchodní Evropy. Polsko jako jedinečný případ“. Pp. 88-121 in *Volební a stranické systémy. ČR*

- v mezinárodním srovnání. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Kunc, J. 2000. *Stranické systémy v re/konstrukci*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kunštát, D. 2008. „Antisystémová identita KSČM“. *Socioweb* 4/2008. <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=326&lst=103> [download 17. 4. 2008].
- Kyloušek, J. 2006. „Osobnostní rozměr parlamentních voleb (kandidátní listiny, preferenční hlasy a základní charakteristika zvolených poslanců)“. Pp. 108-122 in *Volby do Poslanecké sněmovny v roce 2006*. Ed. by Dalibor Čaloud, Tomáš Foltýn, Vlastimil Havlík and Anna Matušková. Brno: CDK.
- Kysela, J. 2004. „Volební reforma, senát a senátoři“. Pp. 375-385 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Lebeda, T. 2000. „Přiblížení vybraných aspektů reformy volebního systému“. *Politologický časopis* 7 (3): 242-258.
- Lebeda, T. 2001. „Hlavní proměnné proporčních volebních systémů“. *Sociologický časopis* Vol. 37 (4): 425-448.
- Lebeda, T. 2004a. „Konečná podoba volebního systému pro Poslaneckou sněmovnu. Otazníky nad vynucenou úpravou z roku 2002“. Pp. 231-249 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Lebeda, T. 2004b. „Stručný přehled volebních systémů“. Pp. 19-43 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Lebeda, T. 2004c. „Volební reforma v ČR. Zmařený pokus z let 1998-2002“. Pp. 347-364 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Lebeda, T. 2006a. „Teorie reálné kvóty, alternativní přístup k měření volební proporcionality“. *Sociologický časopis* Vol. 42 (4): 657-681.
- Lebeda, T. 2006b. „Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů“. *Sociologický časopis* Vol. 42 (5): 883-912.
- Lijphart, A. 1994. *Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-seven Democracies, 1945-1990*. New York: Oxford University Press.

- Mareš, M. 2002. „Pokusy o reformu komunistické strany a postkomunistické subjekty v České republice“. Pp. 83-99 in *Rudí a růžoví. Transformace komunistických stran*. Ed. by Vít Hloušek a Lubomír Kopeček. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.
- Massicotte, L., Blais, A. 1999. „Mixed Electoral Systems: A Conceptual and Empirical Survey“. *Electoral Studies* 18: 341-366.
- Mlejnek, J. 2004. „Maďarský smíšený volební systém – inspirace pro ČR?“ Pp. 122-161 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Nohlen, D. 1990. *Wahlrecht und Parteiensystem. Über die politischen Auswirkungen von Wahlsystemen*. Opladen: Leske Verlag & Budrich GmbH.
- Novák, M. 1996. „Malá politologická úvaha o vládní stabilitě“. *Parlamentní zpravodaj* 7: 296-297.
- Novák, M. 1998a. „Je konsensuální model demokracie nejlepší? (první část)“. *Sociologický časopis* Vol. 34 (1): 3-21.
- Novák, M. 1998b. „Je konsensuální model demokracie nejlepší? (druhá část)“. *Sociologický časopis* 34 (2): 131-144.
- Novák, M. 2001. *Jakou demokracii pro nové demokracie*. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.
- Novák, M., Lebeda, T. (eds.) 2004. *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Novák, M. 2004. „Úvod“. Pp. 7-16 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Novák, M. 2006. „Volby 2006 z hlubšího pohledu“. *Revue Politika* IV. (6-7).
- Pecháček, Š. 1999. *Vliv změny volebního systému na systém politických stran*. Praha: Parlamentní institut. <http://www.psp.cz/ksp/pi/PRACE/pi-1-120.DOC> [download 3. 8. 2007].
- Popper, K. 1993. „Resumé filosofického myšlení? Interview II.“ *Reflexe* (9): 1-23.
- Powell, G. B. Jr. 1989. „Constitutional Design and Citizen Electoral Control“. *Journal of Theoretical Politics* 1: 107-130.
- Rae, D. 1971 (1967). *The Political Consequences of Electoral Laws*. New Haven: Yale University Press.
- Rokkan, S. 1968. „Elections: Electoral Systems“. *International Encyclopedia of Social Science*. Sv. 5. New York.

- Rose, R. 1992. *What Are the Economic Consequences of PR?* London: Electoral Reform Society.
- Říchová, B. 2000. *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě.* Praha: Portál.
- Říchová, B. 2002. *Úvod do současné politologie. Srovnávací analýza demokratických politických systémů.* Praha: Portál.
- Říchová, B. 2004. „Švédsko“. Pp. 201-230 in *Komparace politických systémů II.* Ed. by Blanka Říchová. Praha: VŠE.
- Sartori, G. 2001 (1994). *Srovnávací ústavní inženýrství.* Praha: SLON.
- Shugart, M. S., Wattenberg, M. P. 2003 (eds.). *Mixed-Member Electoral System – The Best of Both Worlds?* Oxford: Oxford University Press.
- Schumpeter, J. A. 1962 (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy.* New York: Harper and Row.
- Svensson, P. 1995. *Teorie demokracie.* Brno: CDK.
- Šaradín, P. 2002a. „Předvolební situace“. Pp. 15-25 in *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny.* Ed. by Pavel Šaradín. Olomouc: Peripileum.
- Šaradín, P. 2002b. *Volby 2002. Analýza programů a výsledků ve volbách do Poslanecké sněmovny.* Olomouc: Peripileum.
- Šimka, K. 2000. „Politické účinky volebních systémů“. *Právník* 12/2000. <http://ustavni2.juristic.cz/78033/clanek/ustava2> [download 3. 8. 2007].
- Školní atlas dnešní Evropy a Česka. Praha, Terra 2003.
- Šulák, T. 2002. „Výsledky voleb a jejich analýza“. Pp. 89-116 in *Volby 2002.* Ed. by Pavel Šaradín. Olomouc: Peripileum.
- Taagepera, R. 2004. „Smysl principu proporcionality“. Pp. 449-451 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání.* Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.
- Taagepera, R., Shugart, M. S. 1989. *Seats and Votes. The Effects and Determinants of Electoral Systems.* New Haven and London: Yale University Press.
- Ústava České republiky.
- Volební zákon spolkového sněmu. <http://www.psp.cz/kps/pi/PRACE-1-074.DOC> [download 16. 4. 2008].
- Zákon č. 47/1990 Sb., o volbách do Federálního shromáždění.
- Zákon č. 54/1990 Sb., o volbách do České národní rady.

Zákon č. 80/1990 Sb., o volbách do Slovenské národní rady.

Zákon č. 59/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 47/1990 Sb., o volbách do Federálního shromáždění, ve znění zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění ČSR č. 208/1990Sb.

Zákon č. 60/1992 Sb., o volbách do Federálního shromáždění.

Zákon č. 247/1995 Sb., o volbách do Parlamentu České republiky.

Zákon č. 491/2001 Sb., o volbách do zastupitelstev obcí a o změně a doplnění některých dalších zákonů, jak vyplývá z pozdějších změn.

Zákon č. 62/2003 Sb., o volbách do Evropského parlamentu a o změně některých zákonů.

Zákon č. 67/1946 Sb., o volbě ústavodárného Národního shromáždění.

Ženíšek, M. 2004. „Typologie a výstupy smíšených volebních systémů“. Pp. 44-50 in *Volební a stranické systémy. ČR v mezinárodním srovnání*. Ed. by Miroslav Novák and Tomáš Lebeda. Dobrá Voda: Aleš Čeněk.

<http://www.bundeswahlleiter.de/bundestagwahl2005> – internetový průvodce výsledky voleb do Bundestagu v roce 2005 [download 16. 4. 2008].

<http://dogson.ucsd.edu/lij> - Lijphart Election Archive.

<http://www.electionresources.org> – Election Resources on the Internet.

<http://www.electoral-reform.org.uk/votingsystems/systems.htm> – internetový portál Electoral Reform Society.

<http://www.idea.int/esd/world.cfm> – IDEA. Table of Electoral Systems Worldwide.

<http://www.mai.liu.se/~laale/Val> - *Svensk valmatematik* – internetový průvodce výsledky švédských voleb [download 16. 4. 2008].

<http://psephos.adam-carr.net> - Adam Carr's Election Archive.

<http://www.psr.keele.ac.uk/election.htm> - Elections and electoral Systems around the world .

<http://www.volby.cz> – internetový portál Českého statistického úřadu s volebními výsledky.

RESUMÉ

Cílem této práce je analýza stávajícího volebního do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a jeho kritiky. První část definuje čtyři hlavní proměnné typické pro techniky listinných systémů poměrného zastoupení – velikost volebního obvodu, volební formule, umělá uzavírací klauzule a počet a charakter skrutinií. Různé kombinace těchto proměnných produkují různou míru proporcionality zastupitelského sboru. Druhá část představuje deskriptivní analýzu stávající úpravy volebního systému na základě čtyř základních proměnných a jedné sekundární proměnné – charakter kandidátních listin. Třetí část se zaměřuje na některé z kritik stávajícího volebního systému. Ve čtvrté části představuji svůj návrh reformy volebního systému, přičemž navržené změny by měly mít minimální vliv na volební chování voličů i politických stran. Navrhuji: modifikovat počet volebních obvodů ze čtrnácti na devět (prostřednictvím sloučení stávajících malých volebních obvodů), úpravu procesu preferenčního hlasování (čtyři preferenční hlasy pro každého voliče místo současných dvou a proměnlivý práh od čtyř do pěti procent pro zvolení prostřednictvím preferenčního hlasování v závislosti na velikosti volebního obvodu), změnit počet poslanců (na sto sedmdesát pět namísto stávajících dvou set poslanců) a zrušení aditivní uzavírací klauzule pro volební koalice. Takový volební systém by měl vést k více proporčním výsledkům, což by mělo současně umožnit politickému systému ustavit silnou vládní většinu a poměrně silný kabinet jako koalici jedné velké a dvou malých politických stran.

SUMMARY

The aim of this text is to analyse current electoral system to the Chamber of Deputies of the Parliament of the Czech Republic and its critics. Chapter one defines four main variables that are exclusively specific to list proportional representation systems – electoral district magnitude, electoral formula, legal threshold and the number and character of tier districting. Various combinations of these variables produce various proportionality of the representation authority. Chapter two presents descriptive analysis of the current electoral system to the Chamber of Deputies, by means of four main variables and a secondary variable – character of list of candidates (ballot structure). Chapter three is pointing to some of the critics of the current electoral system. In chapter four, there I present my project how to reform current electoral system. These changes are likely to have minimal effect on the electoral behaviour of voters and political parties. I propose: to modify the number of electoral districts from current fourteen to nine (by means of combination current small electoral districts), modification of the process of preferential voting (four preferential votes for each voter instead of current two votes and variable threshold for being elected by means of preferential voting from four to five per cent, depending on electoral district magnitude), to modify the number of deputies (one hundred seventy-five instead of current two hundred deputies) and to abort additive legal threshold for electoral coalitions. This project may produce more proportional results than current electoral system, what should make the political system possible to establish strong governmental majority and relatively strong cabinet as a coalition between one large and two small political parties.